

LISTY

02 / 2011

Ročník 18

Cena 30 Kč / 1,20 Euro

LISTY SLOVÁKOV A ČECHOV, KTORÍ CHCÚ O SEBE VEDIET VIAC

Ján Cikker Storočnica

JÁN ROHÁČ
POHODOVÝ UMELEC

ANDY WARHOL
SVETOVÝ UMELEC,
ALEBO AJ „ČESKOSLOVENSKÝ“?

TOMÁŠ DŽADOŇ
OSOBNÁ MYTOLÓGIA Z PANELÁKU

Slovenské združenie Limbora,
Etnica, Slovenský inštitút,
Spolok Detvan

Vás srdečne pozývajú
na sviatok slovenského ľudového umenia

Limbora, limbora, zelená limbora

60.výročie vzniku slovenskej folklórnej skupiny
25.výročie slovenského folklórneho súboru

27.11. 2011 18:00
Divadlo na Vinohradech
Náměstí Míru 7, Praha 2

informácie: www.limbora.cz
rezervácia a predpredaj: limbora@gmail.com,
pokladňa divadla

Ďakujeme za finančnú pomoc a podporu:
Magistrát hlavného mesta Prahy, Městská část Praha 2,
Ministerstvo kultury ČR, Ministerstvo kultúry SR,
MŠMT, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí

EDITORIÁL

LISTY 02 / 2011

OBSAH ČÍSLA

Vážení čitatelia,
28. a 30. október 1918 patria medzi významné dátumy v našich dejinách. Vtedy došlo v Prahe a v Martine k vyhláseniu a prijatiu samostatnosti Československa. Za totalitných režimov sa tento fakt moc neoslavoval. Za komunizmu sa pripomínala viac Veľká októbrová socialistická revolúcia a 28. október bol do roku 1988 zároveň aj Dňom znárodnenia, či česko-slovenskej federácie.

Minulosť sa stáva dejinami práve vtedy, keď jej prisudzujeme určité významy a hodnoty. Tie však hovoria oveľa viac o súčasnosti ako o minulosti. Už dávno vieme, že dejiny nie sú učiteľkou múdrosti. Je ich možné prirovnať k nekonečnému supermarketu, z ktorého si každý zoberie to, čo chce a čo práve potrebuje. Svoje si zoberie štát, historik aj každý jeden človek a prerozprávajú si ich podľa vlastných predstáv. Štát hľadá legitimitu a produkuje tradície, kritické oko historika hľadá vysvetlenia a pravdu. No a bežný človek? Aj ten si v dejinách nájde to svoje. To, čo vystihuje jeho predstavy a skúsenosti. Hlavné je najmä to, do akej miery sa s ponúkaným odkazom stotožníme. V tom spočíva sila príbehov o dejinách.

Na vznik Československej republiky aj na jej existenciu existujú rôzne názory. Ostáva však všeobecne uznávaným faktom, že zanechala významný odtlačok na formovaní moderného Slovenska. Slovensko sa vlastne po prvýkrát objavilo na geopolitickej mape Európy ako zvláštna entita. Následný proces demokratizácie a pluralizácie so sebou priniesol množstvo kultúrnych a ekonomických výdobytkov, čoho výsledkom bola aj rýchla transformácia slovenskej spoločnosti. Môžeme dokonca povedať, že v Československu vzniklo moderné Slovensko so všetkým, čo k nemu patrí. Žiaľ, vznikom republiky sa nepodarilo doriešiť a dostať pod kontrolu nacionalistické vášne. Tie sa podpísali na jej rozbití v roku 1939 aj na neskorších konfliktoch, ktoré vyústili do jej zániku. Aj po mnohých rokoch však v slovenskej a českej spoločnosti existuje silné emocionálne puto k bývalému štátu. Česko-slovenský štát žije v našich spomienkach, povedomí, v jazykových a kultúrnych praktikách. Je preto na každom z nás, čo urobíme, aby sa táto často pozitívna reminiscencia aj naďalej rozvíjala a napomáhala v mnohých smeroch tak úspešnej spolupráci. Aj keď sa v súčasnosti hovorí o historicky najlepších vzťahoch, existuje stále možnosť urobiť pre ne ešte viac. Verím, že práve túto cestu zosobňujú aj Listy.

• *Miroslav Michela, autor je historik*

Úvodník <i>Miroslav Michela</i>	01
Vzor nestarnúceho džentlmena <i>Svetozár Okrucký</i>	02
Zbojníci – hrdinové, nebo zločinci? <i>Eva Wankeová</i>	06
Július Satinský <i>Ingrid Hohošová</i>	08
Hrdinovia alebo babráci? <i>Martin Antal</i>	10
Pohodový umelec – Ján Roháč <i>Jozef Leikert</i>	12
Benátky a ich ostrovy <i>Helena Nosková</i>	14
Zajatec (2. časť) <i>Mirjana Šišoláková</i>	16
Srbi na Hornom Dunaji (2. časť) <i>Peter Šoltés</i>	18
Abcházsko. 17 rokov „nezávislosti“ (2. časť) <i>Andrianna Skorobogataja</i>	20
Osobná mytológia z paneláku <i>Ján Chovanec</i>	22
Andy Warhol <i>Boris Kršňák</i>	24
Kresťanstvo na území dnešného Slovenska (2. č.) <i>Veronika Civinová</i>	26
Jesenné zvyky a tradície <i>Helena Nosková</i>	28
Umelec s láskavými očami <i>Mirjana Šišoláková</i>	30
Informačný servis <i>Redakcia</i>	32
Oriešok – príloha <i>Kolektív autorov</i>	

fotografie. V minulom čísle Listov sme priniesli ukážky zo slovenských príspevkov, teraz prišli na rad české.

Josef Dvořák, herec: „Spomínam si na naše prvé stretnutie v pražskom Semafore, ktoré sprostredkoval režisér Ján Roháč. Úžasne som sa na predstavení L+S bavil a bol to pre mňa zážitok, na ktorý si stále spomínam po rokoch. Potom, už o vyše tridsať rokov neskôr, som bol hosťom v ich televíznom programe Všetci sú za dverami v Štúdiu L+S. Bol som trochu indisponovaný po mojich zdravotných problémoch, necítil som sa najlepšie, ale všetko sa stratilo. Pod láskavým vedením najmä pána Lasicu všetko dopadlo výborne a mal som nakoniec z toho dobrý pocit.“

Karel Gott, spevák: „V sedemdesiatych rokoch, keď z nejakého dôvodu nemohli Milan Lasica a Julo Satinský vystupovať v televízii, sme začali robiť program v Slanom. A boli to práve oni dvaja, kto nám pomáhali s hovoreným slovom. Vlastne dá sa povedať, že to celé napísali. S Janíkom Roháčom sme len nadhodili, čo chceme robiť, v akých blokoch, ale to vtipné a trefné pripravovali oni. Ako autor bol, samozrejme, podpísaný Janík, pretože ich dvoch by v tom čase nenechali robiť. Keď mu potom prišiel honorár, chlapcov vyplatil. Obaja sme mali dobrý pocit, že sme im mohli aspoň trochu pomôcť.“

Michal Horáček, textár, spisovateľ: „Pána Milana Lasicu si vážim z niekoľkých dôvodov. Predovšetkým preto, že je múdry, vtipný a má až starosvetky zdvorilé správanie. A potom aj kvôli tomu, že je jedným z tých, ktorí počas svojho života

na spôsob štafetového kolíka prevezmú, poponesú a potom odovzdajú vznešenú a dôležitú depešu – menovite krásnu reč, ktorú poznáme ako slovenčinu. Práve vďaka takým ľuďom sa jazyk udržiava a obohacuje, vďaka nim sa každé nové pokolenie dokáže vyjadriť pestrejšie a lepšie než predchádzajúce.“

Petr Janda, spevák, hudobník, skladateľ, šéf skupiny Olympic: „Milana Lasicu som po prvý raz videl pred mnohými rokmi v Bratislave v čierno-bielej televízii. Vystupovali sme tam s Olympicom, mali sme pred koncertom a popoludní v hotelovej izbe sa zrazu na obrazovke objavili dvaja mladí komici, ktorých som nikdy predtým nevidel. Hneď ma však zaujali, ich humor bol úplne iný ako ten urevaný, pri ktorom sa herci pitvorili a diváci sa nasilu smiali. Humor Lasicu a Satinského bol suchší, inteligentný a taký mi vždy imponoval.“

Daniela Kolářová, herečka: „Keď si v pražskom Studiu dva prečítali Patrik Hartl a Michal Hrubý hru Půldruhé hodiny zpoždění, tak mi ju priniesli a hneď sa mi zapáčila. Spýtali sa ma, koho by som si predstavovala ako partnera. Dlho som premýšľala, rozmýšľala a napokon mi vyšlo jediné meno – Milan Lasica. Je zaujímavé, že Hartlovi a Hrubému napadlo to isté ... Nevedeli sme, aká príde odpoveď, či bude mať pán Lasica chuť a čas do toho ísť. Odpoveď bola našťastie kladná. Milan Lasica je nesmierne inteligentný a múdry divadelný partner, krásne myslí a je to úžasná osobnosť. Nesmierne vtipný človek a pritom má imidž, že je neprístupný, veľký solitér.“

Vzor nestarnúceho džentlmena

Zdeněk Svěrák: „Milan Lasica je Don Quijote, ktorého opustil jeho Sancho“

Šesťdesiate roky zaslúžene dostali prívlastok – zlaté. Prejavili sa v mnohých oblastiach a mali sme čo robiť, aby sme všetko dokázali vnímať a sledovať. Náznakom aspoň niekoľko príkladov. Hudba bola skvelá a valil sa jeden hit za druhým: Beatles, Rolling Stones, Kinks, Troggs, Monkees, Hollies, Bee Gees... U nás sa sľubne rozbiehali Prúdy, Olympic ponúkal Želvu, Rosomáka i Psychedelický prášok, Semafor stále žiaril so Zuzanami a Jonášmi. Na futbalových trávnikoch vynikal Slovan s Joklom, Horváthom, Čapkovičovcami i Zlochovcami, skvele vyštartovala Trnava s Dobiášom, Kunom, Adamcom, hokejový zimný štadión burácal pri akciách Dzurilla, Nedoman-

ského, Golonku. Stretávali sme sa na bratislavskom korze, kde sa vymieňali najnovšie platne a rozoberali všeličo možné. Večer sme chodievali do malého divadielka, ktoré malo priliehavý názov Divadlo na korze. Zneli tam salvy smiechu osemdesiatich divákov pri dialógoch nesmierne populárnej dvojice. Milan Lasica a Július Satinský priniesli nový, dovtedy nevídaný humor, ktorý si hneď získal svojich priaznivcov. Večer pre dvoch, Soirée i Radostná správa sa stali legendárnymi predstaveniami. Milan Lasica nedávno oslávil sedemdesiatku, ku ktorej som mu pripravil knihu, kde o ňom hovorí sedemdesiat známych osobností a všetko dopĺňajú zaujímavé

Jan Kraus, humorista, moderátor, herec: „Milan Lasica je pozoruhodnou, vzácnou ikonou toho najlepšieho, čo ľuďom môže priniesť kumštír. Navyše ako Slovákom, tak Čechom. Myslím, že pán Lasica, ktorého som vždy obdivoval ako málokoho, dokazuje, že výnimočne nadaný jedinec si môže z času svojho života urobiť príťažlivé a zábavné divadlo, bez ohľadu na pokleslosť doby, v ktorej žije. Mal som kedysi tendenciu ho Slovensku závidieť. Než som si všimol, že aj tam je len jeden. V slovensko-českých pomeroch naozaj jedna z veľmi vzácných výnimiek zjavne neponáhľajúceho sa muža, ktorý je napriek tomu väčšinou v cieli prvý.“

Jan Kukal, tenisový expert a organizátor viacerých výstav výtvarného umenia: „Celý život som zasvätil tenisu, či už ako hráč, alebo neskôr ako tréner. Neostával som však len pri ňom, ale vždy ma lákalo kvalitné umenie. Na cestách za tenisom som pochodil veľa galérií a výstavných siení a to vybudovalo môj vrelý vzťah k výtvarnému umeniu. Neostalo však len pri ňom. Vždy som rád zašiel – platí to stále – do divadla, kde som vychutnával herecké umenie viacerých majstrov. A k nim nepochybne patrí aj Milan Lasica, ktorého považujem za kľúčovú postavu nielen slovenského, ale aj československého humoru. Spolu s Júliusom Satinským vytvorili nezapomenuteľnú dvojicu a veľmi rád si spomínam napríklad na ich

televízne vystúpenie v Horníčkových Hovoroch H.“

Josef Laufer, spevák, herec: „Som v podstate odjakživa anglofil a Milan Lasica je jeden z mála ľudí, ktorý mi pripomína takýto druh filozofie a anglického humoru. V našich podmienkach vlastne stelesňuje aj môj obdiv k skupine britských komikov Monty Python. Sú to úžasné glosy a pritom je v tom slovanská empatia, ktorou sa v rámci normy odlišuje od tohto anglického humoru. Akékoľvek stretnutie s Milanom Lasicom je pre mňa veľkým zážitkom. Také bolo aj nakrúcanie televízneho programu Všetci sú za dverami pred niekoľkými rokmi v bratislavskom Štúdiu L+S, kde som sa cítil ako ryba vo vode.“

Jiří Menzel, režisér: „Mali sme v Československu pána Wericha, pána Suchého, Cimrmanovcov a pánov Lasicu so Satinským. Potom sa Československo rozdelilo, ale našťastie nie úplne. Slovákov od Čechov a Čechov od Slovákov sa rozdeliť nepodarilo. Múdre hlavy z oboch krajín patria obom národom. Milan Lasica je doma aj v Čechách a to je veľmi dobré.“

Petr Nárožný, herec: „Napísať o Milanovi Lasicovi k jeho sedemdesiatym narodeninám, že je to autor, textár, bystrý diskutér, naozajstný šermiar slova, ale predovšetkým veľký slovenský herec, to sa mi zdá – ako rád hovorievam – ako nosenie sociálnych demokratov do Lidového domu. Tak radšej prianie. Milan, vždy som si veľmi želal, aby sme sa spolu stretli

na javisku. Myslím si, možno neskromne, že by nám to spolu šlo a že mohla byť aj sranda. No tak toto, ako mnoho iných vecí v živote, nevyšlo, tak nech Tebe vyjde tá staroba. Tým myslím menej stareckých depresí a nejakú tú radosť, ktorá dokáže rozsvietiť obyčajný deň. Že jediná obrana proti rýchlej senilite je práca, to Ti priat' nemusím, to vieš iste sám.“

Václav Nedomanský, najlepší strelec v histórii čs. hokejovej reprezentácie. Žije v USA: „Keď počujem meno Milan Lasica, tak sa mi okamžite vybaví premýšľavý a inteligentný humor. Taký mám odjakživa rád, či už to bolo v podaní Suchého a Šlitra, Šimka a Grossmanna alebo Horníčka. Som už tridsať päť rokov zo Slovenska, trochu mi pán Lasica zmizol z očí, ale stále ho mám zafixovaného ako človeka s noblesou, ktorý dokáže rýchlo a trefne reagovať. Je to jednoducho Pán Herec. S kultivovaným vystupovaním, trochu introvertný, čo mi vyhovuje. Vlni v priebehu golfového turnaja v Tatrách /P.Bondra club/ prišiel pán Lasica – na turnaji sa tiež zúčastnil – za mnou a len ma chcel pozdraviť. Bolo to veľmi ústretové a mimoriadne ma to potešilo.“

Bolek Polívka, herec, mím, autor: „Na Slovensku bol objavený exemplár skoro už vymretého druhu comicus intellectualis Milanolicus Clasicus. Samček Milanolica sa dožil zhruba sedemdesiatich rokov, pohybuje sa na dlhých, štíhlych, ľahko sploštených nohách a jeho ostrý profil mu umožňuje skonzumovať aj vyšší repertoár. Viac sa dočítate v občasníku Európska fauna flóra. Slovenským vedcom gratulujeme! Za českých bádateľov Bolek Polievca.“

Jan Rosák, moderátor: „Ak je nejaký fanklub Milana Lasicu, hlásim sa za člena! Som naozaj jeho veľkým fanúšikom. Nevynechal som snáď jedinou možnosť sedieť pred obrazovkou, keď na nej excelovali páni Lasica so Satinským. A keď som potom oveľa neskôr dostal príležitosť účinkovať s Milanom Lasicom dokonca v jednom programe Českej televízie, bol som z toho úplne vedľa, tréna so mnou tak lomcovala, že si ani nepamätám názov toho dielka. Ale čo nezabudnem nikdy, bolo pozvanie dvojice L+S do jej spoločnej televíznej šou Všetci sú za dverami natáčanej v Bratislave.“

Ladislav Smoljak, herec, autor, režisér: „Nikdy nezabudnem na prvé stretnutie s dvojicou Lasica-Satinský. Kamarát Sviťa /Svitáček/ zvolal telefonicky všetkých priateľov a známych do Semaforu na zvláštne večerné predstavenie dvoch /nám neznámych/ Slovákov. Bolo to niekedy hneď na začiatku normalizácie. Už po prvých minútach ich nabitá sála prijala s nadšením. Boli sme z televízie zvyknutí na skvelú hereckú úroveň slovenských umelcov, ale tu sa nám navyše predstavili svojrázni autori. Ich humor bol nečakane zrelý, inteligentný, moderný a svetový. A najprekvapujúcejší poznatok: predstavili sa nám mladí Slováci, ktorí si dokázali uťahovať sami zo

seba ako zo Slovákov. Zhodli sme sa s priateľmi po záverečných ováciach: Tu Slováci naplno dozreli do moderného európskeho národa.“ (jeden z vôbec posledných príspevkov Ladislava Smoljaka – pozn. red.)

Jiří Suchý, herec, textár, dramatik, šéf Divadla Semafor: „Milan Lasica? Ach, bože, kde som len to meno počul? Žeby to bol ten lekárnik z Přerova? Nie, ten sa predsa volal nejaký od F – áno, Karel Procházka. Alebo, žeby to bol pán Kovařík, čo býva naproti? Aha, už si spomínam! Milan Lasica – geniálny umelec z Bratislavy, ktorý iste pochopí, že to moje vyššie uvedené spomínanie je len úbohý pokus o nejaký humor, zatiaľčo jeho humor je veľmi inteligentný, až intelektuálny a ja využívam príležitosť, aby som mu tu vyjadril svoj obdiv.“

Zdeněk Svěrák, herec, scenárista, textár, autor: „Milan Lasica je Don Quijote, ktorého opustil jeho Sancho. Nie je to však rytier smutnej postavy, ale posmutnej duše. Pripadá mi, že so sebou nosí humor ako štít, ktorým chráni seba i nás pred melanchóliou a úzkosťou. Ako herca ho mám rád pre civilizmus a umenie zahadzovať pointy tak, aby sme si ich sami našli. Ako režisér mi imponuje pokojom a čistotou štýlu. Páči sa mi tiež, že zostal Čechoslovákom bez ohľadu na to, že taký štát už nie je. Páči sa mi tiež, že býva rád lenivý.“

Ladislav Špaček, odborník na etiketu, bývalý hovorca prezidenta Václava Havla: „Tak, ak je niekto vzorom nestarnúceho džentlmena, je to Milan Lasica. Pred časom som nakrúcal v Českej televízii program o slušnom správaní a scenárista uvažoval o postave akéhosi „arbitra“, ktorý by bol stelesnením noblesy, etikety, galantnosti a solídnosti. Sedeli sme tam traja a aby sme sa neovplyvňovali, mal každý napísať na papier svoj návrh. Na všetkých troch lístkoch bolo Milan Lasica.“

Helena Vondráčková, speváčka: „Elegantný, vysoký muž s obrovskou charizmou. To sa mi hneď vybaví, keď počujem meno Milan Lasica. A samozrejme úžasný humor, ktorý celý život obdivujem. A nikdy nezabudnem na spoluprácu s Milanom pri muzikáli Hello, Dolly! v Bratislave. Keď mi zatelefonoval a ponúkol mi rolu Dolly Leviovej, tak som mala obrovskú radosť. Bola to nádherná spolupráca, keď som sa cítila ako v siedmom nebi a Milan sa prejavil nielen ako režisér, ale aj ako skvelý radca. Mne ako neherečke bol obrovskou psychickou oporou pri tejto mojej najväčšej muzikálovej role.“

• Autor je novinár publicista a „lasicológ“

Foto: Archív NM

Text: EVA WANKEOVÁ

ROZHOVOR

Zbojníci – hrdinové, nebo zločinci?

V květnu letošního roku připravilo Národní muzeum pozoruhodnou výstavu nazvanou Zbojníci – hrdinové, nebo zločinci? Instalována je v Musaionu, v Kinského sadech na pražském Smíchově. Tato expozice, jejímž autorem je Adam Votruba, věnuje pozornost fenoménu zbojnictví v karpatské oblasti a přináší rovněž svědectví o loupežnictví v Čechách. Pistole, valašky, nože, čutory, kabely – to vše čeká na návštěvníky až do 26. února. K vidění jsou i výtvoři lidového umění malované na skle nebo dřevoryty významného valašského malíře Jana Kobzáně. Jak jinak, než se zbojnickou tematikou.

Vystavena je také unikátní historická čapka legendárního slovenského zbojnického kapitána Juraje Jánošíka. V České republice je tato historická relikvie k vidění vůbec poprvé. Pokochat pohledem se mohou návštěvníci i na další artefakt tradičně spojovaný se slovenským lidovým hrdinou. Jedná se o Jánošíkovu valašku, opředenou mnoha pověstmi a legendami. Tuto zbraň prý Juraj Jánošík obdržel jako dar od víl - údajně mu propůjčovala sílu stovky mužů a dokázala sama likvidovat zbojnickovy nepřátele. Podle legendy je valaška dodnes „na Královej holi, zataťá v topoli“ a čeká na dalšího hrdinu. V tomto případě nemá pověst pravdu. Unikátní zbraň byla na výstavu zapůjčena díky ochotě Slovenského národného múzea. Po svém restaurování v České republice se vrátí zpátky na Slovensko, kde se stane součástí stále historické

expozice slovenských národních dějin na Bratislavském hradě. Pozdní období zbojnictví na Slovensku zase připomíná vystavená lebka a kyj zbojníka Michala Vdovce.

K nejzajímavějším artefaktům spjatým se slavnými českými loupežníky patří určitě soška Václava Babinského z chlebové střídky z roku 1832. Zhotovil ji prý jeho spoluvězeň Johann Láska. Na zdi Musaionu visí i anonymní portrét tohoto nejznámějšího lotra, který se na sklonku svého života „obrátil“. Z dalších vystavených předmětů si pozornost zaslouží mytická valaška nejslavnějšího moravského zbojníka Ondráše. Ta byla údajně jedinou zbraní, která mohla tohoto lidového hrdinu usmrtit. A tak se i stalo. Byl jí zabit na taneční zábavě, rukou svého nevěrnějšího druha Juráše. Nejen na otázku, kterou si výstava ve svém názvu klade, odpovídal vedoucí národopisného oddělení Národního muzea PhDr. Petr Janeček.

Mnozí z nás si pod pojmem zbojnictví představí zaužívané slovní spojení, že zbojníci bohatým brali a chudým dávali. Tato definice ale jistě není tak jednoduchá. V čem tkví rozdíl mezi zbojníky a loupežníky a jak vůbec definovat zbojnictví, tento zvláštní kulturní a sociální jev?

S přimhouřením oka se skutečně dá tvrdit, že zbojníci bohatým brali a chudým dávali. Podstatou zbojnictví byla skutečnost, že zbojníci nacházeli zázemí uvnitř venkovské společnosti, nebyli navázáni na nějakou potulnou spodinu nebo

nějaká nepočestná povolání jako obyčejní loupežníci. V pas-tevecké karpatské kultuře byli zbojníci obyčejní venkované, kteří se nějakou dobu svého života živilí zbojnicením. Ovšem nikdy nepřepadávali a neokrádali lidi uvnitř své komunity. Obraceli se jenom proti pánům, vrchnosti a proti cizincům. Mezi zbojníky byli ale i lidé velice vážení. Například nejslav-nější moravský zbojník Ondráš byl údajně synem fojta, tedy starosty. A i na Slovensku, kde působil Juraj Jánošík, nacházíme vysoce postavené občany nebo sedláky.

Ze kterých oblastí pocházejí vystavené exponáty? Jedná se pouze o karpatskou oblast, nebo je zahrnuto více států?

Zbojnictví je v pravém slova smyslu vázáno jen na oblast Karpat. Souvisí s karpatskou salašnickou kulturou, s chovem ovcí. My na výstavě prezentujeme jak ten nejzápadnější výskyt zbojnictví, to znamená to moravské, spjaté s nejslavnějším jménem zbojníka Ondráše, tak i oblast Slovenska, které je spjata neodmyslitelně s Jurajem Jánošíkem, i huculské zbojnictví, tedy území dnešní Ukrajiny. Jinak zbojníci působili po celé délce Karpat, tedy i v Polsku a částečně i v Rumunsku. Velký důraz je kladen na autenticitu.

Z jakého období pocházejí exponáty a který je vůbec nejstarší?

Na výstavě chceme ukázat skutečně každodenní život. Ne jen nějaké ohlasy zbojnictví, umělecká díla, filmy, obrázky. Usilujeme o to ukázat, jak se asi mohli zbojníci oblékat, jaké zbraně nosili, jaké předměty denní potřeby na horách používali, takže většina předmětů je z doby, kdy bylo karpatské zbojnictví stále ještě živé. Z velké části pocházejí z 19. století, některé dokonce z 18. století a asi nejzajímavějším a možná i nejstarším exponátem je keramická holba, která spodobňuje Adama a Ilčíka. Tito zbojníci žili kolem roku 1640. Působili dávno před Jánošíkem, ale ta pozdější vrstva legend a pověstí o Jurajovi a Ondrášovi je trochu setřela.

Jaký tedy byl typický oděv zbojníka?

Zbojnický oděv byl opravdu specifický. Vyznačoval se tím, že šlo o sváteční kroj, který obyčejní lidé nosili jenom v neděli nebo o svátcích. Zbojníci byli většinou mladí lidé, a tak se chtěli nějak odlišit od společnosti. Svůj divoký a dobrodružný styl života, svou nespoutanost dávali vlastně najevo i tím, že nosili tento sváteční oděv prakticky pořád. Typická byla jeho vysoká zdobnost. K další odlišností patří, že nosili dvě a více pistolí. Běžní lidé měli v té době pouze jednu zbraň. Jinak působili na horách, v přírodě, takže používali veškeré předměty denní potřeby, jako byla typická valaška, předmět, který může sloužit jako hůl, jako pomůcka chovu ovcí i jako zbraň v případě potřeby. Charakteristické je, že nosili dvoje krpce přes sebe, právě během náročných přesunů v horském terénu. Podobně to známe třeba u severoamerických indiánů. Ti také, když vyráželi na válečné výpravy, obouvali dvoje moka-

síny. Nespoutanost fascinovala i literáty a téma zbojnictví se objevovalo ve starých pověstech nebo písních. Lidové písně jsou pramenem o životě zbojníků. Když si pořádně poslechneme slova, zjistíme, že oslavují každodenní život a zbojníky samotné. Často jsou i o smrti na šibenici. My na výstavě některé písně i s titulky použijeme.

Dalším fenoménem bylo výtvarné umění. Výsadu zobrazení měli pouze světi a druhým tématem byli zbojníci...

Výjimečnost zbojnické tradice dokládá právě její časté zobrazování. Najdeme ji na podmalbách na skle, kde byli s drobnými výjimkami zobrazováni pouze světi a svatí. Jednalo se o náboženský artefakt, ne o umění v dnešním smyslu slova. Podmalby byly spíše předměty náboženské úcty. Je proto velmi zajímavé, že téměř jediný námět, který se dále zobrazoval, byli zbojníci. S trochou nadsázky bychom mohli říci, že jim byla vykazována podobná úcta jako svatým.

Co je pravdy na pranostice, která praví: O Jiřím jdou zbojníci v bory, o Demetru z hory?

Zbojníci šli na zboj na jaře a s příchodem zimy se vraceli zpět do vesnic. Mnozí z nich byli ženatí muži a přes zimu žili spokojeným rodinným životem. Vrchnost kolikrát ani netušila, když tam šla třeba na nějakou kontrolu nebo vybírat dávky, že hovoří se zbojníkem, který přepadává právě ty jejich do-stavníky.

Letos v září uplynuly přesně tři stovky let od chvíle, kdy se roku 1711 prostý slovenský mladík jménem Juraj Jánošík vydal na zboj. Národní muzeum proto připravilo k tomuto jubileu anketu, která potrvá do 26. 2. 2012. Na výstavě Zbojníci – hrdinové, nebo zločinci? tak mohou návštěvníci hlasovat o nejoblíbenějšího zbojníka. Každé pondělí se losuje jeden výherce, který obdrží knihu o nejslavnějším moravském zboj-níku Ondrášovi a průvodce historickými sbírkami Národního muzea. Jména výherců týdenních kol soutěže jsou zveřejněna na internetových stránkách Národního muzea.

• Autorka je novinářka

keď boli aj s bratom chorí. Lucia sa dodnes čuduje, ako sa mohli vyzdraviť, pretože im Tato varil samé nezdravé jedlá a dovolil im šmýkať sa a skákať po posteliach.

Július Satinský mal zvláštnu svetlohnedú skoro až medovú farbu očí a túto farbu má údajne po ňom aj Lucia. Preto dnes často rozmýšľa, či sa s farbou a tvarom očí dá zdediť aj pohľad na svet, pretože občas nevie, kde sa v nej berú určité názory, slová či pohľady ...

Lucia sa stará o literárnu pozostalosť po svojom otcovi a zatiaľ z nej vydala dve knižky. Okrem toho zdedila jeho knižnicu, ktorá má okolo 2600 titulov. Zaujímavé je, že niektoré knihy si pán Satinský sám venoval aj podpísal, napr. knihu od Hemingwaya.

Herca Pavla Nového, ktorý strávil s Júliusom Satinským určitý čas pri nakrúcaní filmu *S tebou mě baví svět*, zasa vždy prekvapilo, ako rýchlo dokázal byť pán Satinský pobalený, keď sa niekam presúvali, a hoci cestoval len so svojim obľúbeným „žobradlom“, mal tam všetko, čo potreboval a nikdy mu nič nechýbalo. Zaujímavé je aj to, že film sa točil v češtine, Július Satinský tu tiež hovorí po česky, ale vo chvíľach medzi natáčaním takmer všetci hovorili po slovensky, resp. vznikla akási českoslovenčina.

Nuž naozaj, ako hovorí Milan Lasica, bol to renesančný človek, oplývajúci až neuveriteľnými vedomosťami a jedinečným

zmyslom pre humor. A na otázku, či by chcel Júliusovi Satinskému dnes ešte niečo povedať, keby mal tú možnosť, odpovedá: „Aby sa vrátil...“

Ťažko ešte niečo dodávať. Pán Satinský tu s nami stále zostáva – v spomienkach najbližších, v televíznych a rozhlasových archívoch, na CD, na stovkách fotografií, v knižniciach, nad našimi hlavami ako planétka 15946 Satinský, ale hlavne v srdciach tých, ktorí ho milovali.

• Autorka je publicistka a pracovníčka SI v Prahe

Július Satinský :-)

V auguste tohto roku uplynulo 70 rokov od narodenia slovenského herca, komika, dramatika a spisovateľa Júliusa Satinského. Nevie, či všetkým tým, čím bol, bol presne v tomto poradí, no myslím si, že všetkým tým, čím bol, bol rád. Okrem toho, čo je možno ešte dôležitejšie, bol úžasným človekom, milujúcim manželom a otcom, veľmi dobrým priateľom a kolegom.

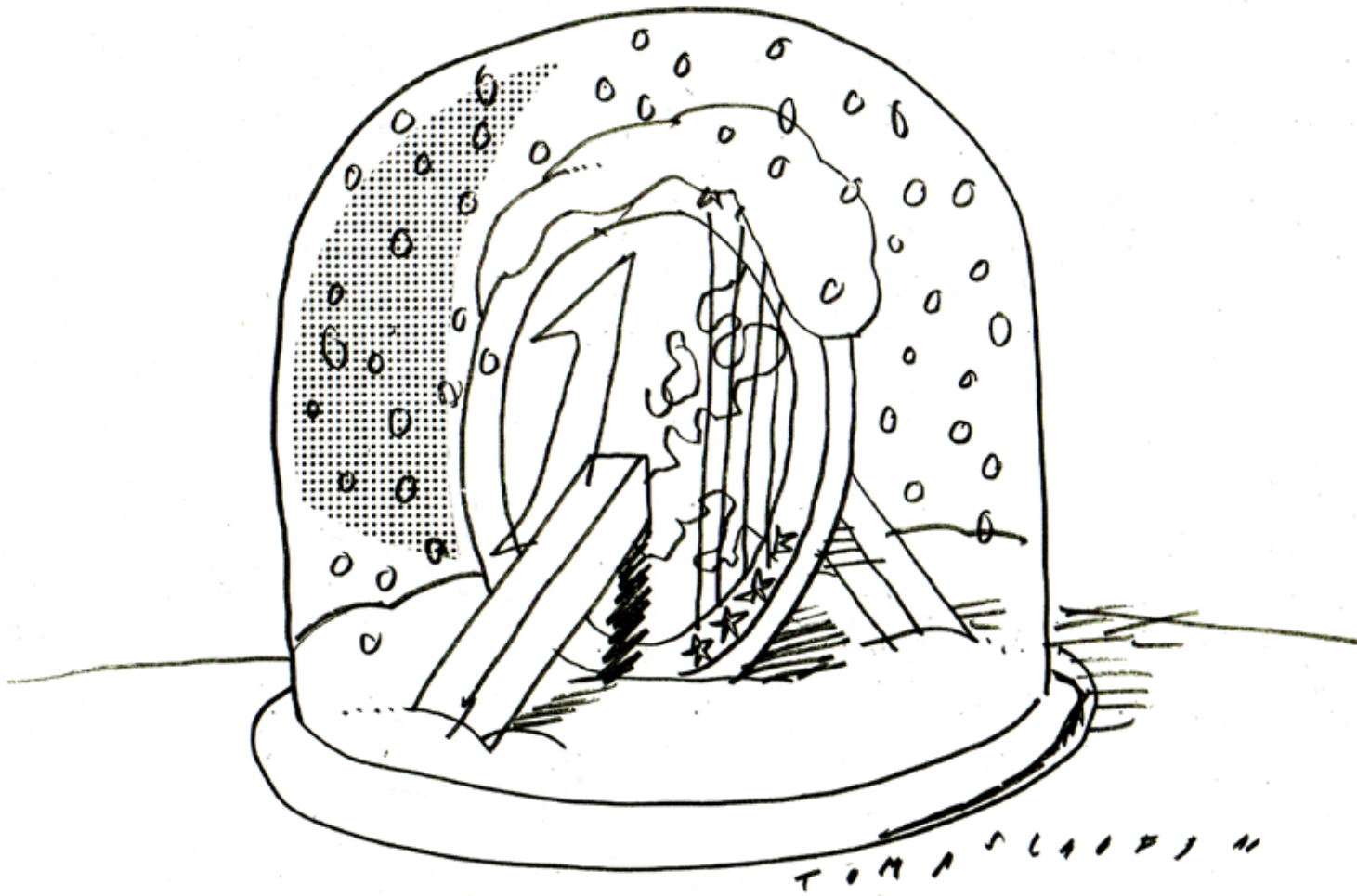
Slovenský inštitút v Prahe si túto nezabudnuteľnú osobnosť slovenskej kultúry pripomenul práve pri príležitosti nedožitého životného jubilea Júliusa Satinského.

Zaspomínať a pripomenúť si chvíle, či lepšie povedané roky, strávené v jeho prítomnosti prišli osoby z okruhu najbližších – dcéra Lucia Satinská, priateľ a kolega Milan Lasica a herecký kolega z československej komédie storočia *S tebou mě baví svět* Pavel Nový. Ich prítomnosťou sa v podstate trochu nostalgický večer (v roku 2012 uplynie už desať rokov od úmrtia Júliusa Satinského) premenil na krásnu, dojemnú a veselú udalosť, hlavnou postavou ktorej bol sprostredkovane Július

Satinský. Ako sa vyjadril pán Milan Lasica, išlo medzi nimi o vyše štyridsaťročný pracovný i osobný vzťah, ktorý sa pomaly podobal manželstvu. Bolo to jednoznačne šťastné stretnutie, ktoré sa podarí snáď raz za sto rokov. Veď to, čo pre Čechov znamená dvojica V+W, je pre Slovákov dvojica L+S. Prešli spolu dobrým aj zlým, zvonku to vždy vyzeralo idylicky, ale tzv. ponorková nemoc sa im údajne vyhýbala. Najťažšie bolo podľa p. Lasicu obdobie na začiatku 70. rokov, kedy mali veľké problémy s vystupovaním a svojou tvorbou vôbec. Vtedy sa to odrazilo aj na samotnej spolupráci a existencii ako takej. Ale práve takého ťažkosti boli tým „tmelom“, ktorý ich držal pohromade.

A kedy si Lucia Satinská uvedomila, že jej Tato je slávna osobnosť? Podľa jej vlastných slov to bolo až po nástupe do základnej školy, pretože všetky deti poznali pána Satinského z televízie alebo z rozhlasu. Doma to bol otec ako každý iný, niekedy veselý, inokedy prísny, mrzutý, dokonca aj smutný. Keďže pracoval hlavne večer, často s nimi zostával doma,

Hrdinovia alebo babráci ?

Kto je ten pán s ustupujúcimi vlasmi, nekonformným slovníkom a svojskými spôsobmi? Ešte pred pár rokmi o ňom vedelo len pár ekonomických fajnšmekrov. Dnes stojí na čele strany, ktorá zvalila vlastnú vládu, upozornil na seba celú eurozónu a pred eurovalovou tragikomédiou si užíval pochybných pár minút slávy na nemeckých weboch. Sú Richard Sulík a jeho Sloboda a Solidarita hrdinovia alebo babráci?

Česi sa oprávnene môžu pýtať, či raketový vzostup SaS je slovenským príbehom českej TOP 09 alebo Vecí verejných. Nie je a nebude. Hoci niektoré spoločné črty sa nezaprú, SaS vznikla primárne ideovo a „zdola“. Sulík si ako spoluautor mimoriadne úspešného projektu rovnej dane kládol s rovnako fundovanými kamošmi pri pive otázku, prečo by konečne niektoré veci nemohli fungovať normálne. A odpoveď, že veď takto sme to robili vždy, im nestačila. Tak vznikol najprv projekt referenda, pre verejnosť s príťažlivými otázkami ako zrušenie koncesionárskych poplatkov či zníženie počtu poslancov, a potom prerástol do politickej strany. S peniazmi

nemala problém – sám predseda ako úspešný podnikateľ odhadol svoj majetok na štyri milióny eur (takmer 100 miliónov českých korún), takže sa bolo z čoho poskladať. Na loď potom naskočili experti na marketing a objavili čaro internetu, blogov a sociálnych sietí ako doteraz prehliadaného volebného kolbišťa. S klasickým liberálnym programom, v ktorom nechýbali partnerstvá homosexuálov, dekriminalizácia marihuany a v ekonomickej oblasti reforma odvodov, dosiahla SaS fantastický dvanásťpercentý volebný výsledok. Práve táto strana prispela najvýraznejšou mierou k odstaveniu Roberta Fica a jeho Smeru od koryta, čo sa na Slovensku pokladalo ešte pol roka pred voľbami za nemožné.

Zásadným problémom pôsobenia v novej vláde sa pre liberálov ukázali byť dve veci. Kvarteto poslancov z hnutia Obyčajných ľudí, ktorých SaS zobrala na kandidátku na posledných štyroch miestach a ktorí sa hneď po vstupe do parlamentu začali správať ako samostatná strana. A vládnutie v početne krehkej koalícii s konzervatívnym trojlístkom SDKÚ-DS, KDH,

Most-Híd, ktorý už roky funguje ako pohrebný ústav pre svojich partnerov.

Od začiatku teda bolo jasné, že žiadne liberálne témy sa realizovať nebudú. SaS nielenže rezignovala na homosexuálov či marihuanu, ale zhostila sa vládnutia klasickým nováčikovským spôsobom. Sulík si v koalíčných rokovaniach vydobyl post predsedu parlamentu, na ktorý absolútne nemal predpoklady a početné faux pas v tejto funkcii mu médiá pekne otrepávali o hlavu. Liberáli šli preferenčne dolu, nedokázali si ustrážiť Obyčajných ľudí, ktorých voluntaristické videnie sveta bolo trňom v päte celej koalície. Čakal ich zrejme márný boj o svoju poslednú predvolebnú prioritu, odvodový bonus. Lenže potom sa objavil euroval. A sulíkovci sa chopili šance. Môžeme polemizovať o tom, do akej miery sa pod pád vlády podpísali intrigy trojlístka SDKÚ-DS, KDH, Most-Híd a do akej miery samotné rozhodnutie liberálov neustúpiť ani o krok. Faktom je, že odmietli všetky kompromisné návrhy a na neschválení eurovalu postavili celú svoju politickú existenciu. Že napokon hlasovali za pád vlády, mohlo byť zo zásadovosti, hraničiacej s hlúposťou – vopred totiž vedeli, že euroval nezastavia. Ale mohlo to mať aj ďalekosiahlu perspektívu, presahujúcu najbližšie voľby.

Princíp je jednoduchý. Ako strana bohatých ľudí nepotrebujú okamžite peniaze, ktoré do projektu vložili. Neprekáža im ani to, že prídu o svojich nominantov v úradoch – veď celá partaj má len okolo dvesto členov a voľné posty neraz obsadzovali cez facebook. Sľubované reformy ožeľujú, tak či tak by z nich zrejme veľa nebolo. A strana im vydrží – stačí, keď nejako

prelezie do parlamentu v marcových voľbách. A potom im už stačí len búšiť do vlády, v ktorej sa zrejme ocitne Smer-SD spolu s SDKÚ-DS alebo KDH, prípadne aj všetci traja. A pri krachu eurovalu, ktorý skôr či neskôr nastane, sú do ďalších volieb nespochybniteľným lídrom pravej, v očiach voličov navyše čestným, zásadovým a pravdivým. Až potom sa ukáže, či prepísanie politickej mapy Slovenska vzišlo z hlúposti alebo dlhodobého a víťazného kalkulu.

• Autor je novinár

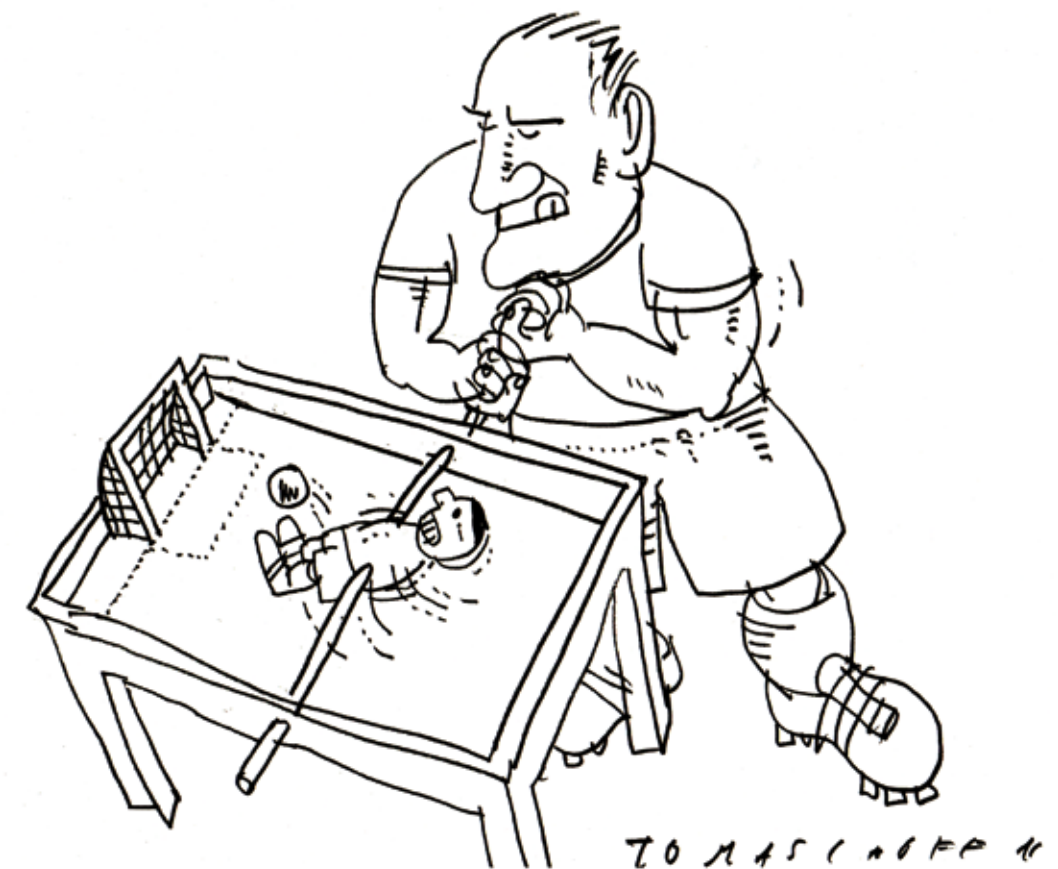

Foto: Archív

Text: JOZEF LEIKERT

OSOBNOSTI SLOVENSKA

Pohodový umelec

Ján Roháč (* 18. 6. 1932 – † 5. 10. 1980)

Ak sa niekde zjavil režisér Ján Roháč, hneď bolo cítiť jeho prítomnosť. Zanechával za sebou prievan nápadov, plánov, nevýčerateľnej tvorivej energie. Mnohí ho vyhľadávali nielen preto, že sa mu podarilo program „ľahkým múz“ povýšiť na umenie, ale najmä preto, že to robil s ľahkosťou, celkom prirodzene, ako to dokážu iba oduševnení umelci. „Chcem robiť všetko dobre a mrzí ma, že v očiach niektorých ľudí sa humor a zábava posúvajú až na perifériu umenia ...“ skromne poznamenal na margo svojej práce najúspešnejší tvorca televíznej zábavy svojej doby Ján Roháč.

V čom bol úspech jeho práce, čím bol originálny? Pri tvorbe zábavných programov nič nenechával na náhodu. Pred vystúpením presedel s umelcami celé hodiny, vymieňali si názory, hádali sa, hľadali to najlepšie. Často to nebolo jednoduché, ale Janko Roháč, ako ho familiárne všetci volali, presvedčil aj najväčších tvrdohlavcov. Postupom času nebolo už treba nikoho presvedčať, Roháčova „taktovka“ sa stala zárukou kvality a umelci boli radi, keď ich pozval účinkovať

do svojho programu.

Ján Roháč sa narodil 18. júna 1932 v Nitrianskom Pravne v okrese Prievidza, kde bol jeho otec Kazimír notárom a matka Emília vychovateľkou. Mal dvoch súrodencov – o rok staršieho brata Jozefa, ktorý sa stal stavebným inžinierom, a mladšiu sestru Máriu, ktorá vyštudovala geológiu a odsťahovala sa do Ameriky. Ján študoval na reálnom gymnáziu v Prievidzi, kde sa zanielene zapájal do činnosti divadelného krúžku. Už vtedy režíroval ochotníkov, s ktorými sa zúčastňoval na slovenských i celoštátnych divadelných prehliadkach. Po maturite poslúchol volanie múz a odišiel študovať do Prahy na Divadelnú fakultu Akadémie múzických umení. V poslednom ročníku štúdia sa stal režisérom Divadla estrády a satiry v Prahe a po skončení štúdia v roku 1955 nastúpil ako režisér do Východočeského divadla v Pardubicích. Po dvoch rokoch sa ambiciózny režisér vrátil do Prahy. Zvesť o talente Jána Roháča sa doniesla známemu hercovi Jánovi Werichovi, ktorý bol vtedy riaditeľom Divadla ABC. Prehovoril Roháča,

aby nastúpil do jeho divadla ako režisér. V divadle bol dobrý kolektív a hneď doň zapadol, spriatelil sa nielen s Jánom Werichom, ale napríklad aj s Miroslavom Horníčkom či Waldemarom Matuškom, Karlom Gottom a ďalšími. Osobitne blízka mu bola speváčka Hana Hegerová. Medzi prevažne českými hercami a speváčkami bol Slovák Janko Roháč výnimočný tým, že vždy hovoril po slovensky. Zakrátko si medzi umelcami získal dobré meno a popri materskej scéne režíroval v ďalších českých divadlách a občas aj v zahraničí.

Začiatkom šesťdesiatych rokov 20. storočia sa Ján Roháč stal šéfom známej Laterny magiky v Prahe a v Hudobnom divadle Karlín zožal obrovský úspech inscenáciou dvoch hercov Miroslava Horníčka a Miloša Kopeckého Klobúk. Od roku 1963 bol režisérom slávneho divadla Semafor, kde každou hrou priam fascinoval obecenstvo. Hercov dokázal vybičovať k jedinečným výkonom a majstrovsky vedel nadviazať kontakt medzi hľadiskom a javiskom. Z tohto obdobia je známa jeho práca s hereckými dvojicami Werich – Horníček, Suchý – Šlitr, Šimek – Grossman či Lasica – Satinský.

Roháč bol jedinečným majstrom nielen v divadle, ale výrazne zasiahol aj do hraného filmu. V spolupráci s režisérom Vladimírom Svitáчком nakrútil v roku 1957 krátku satirickú komédiu Konec jasnovidce a v trojici s Vladimírom Svitáчком a Jánom Werichom celovečerný hudobný film Kedyby tisíc klarinetů, ktorý patrí medzi divácky najúspešnejšie filmy. Kreatívny režisér sa nezaprel ani pri programe, s ktorým sa divadlo Laterna magika predstavilo roku 1958 na Svetovej výstave v Bruseli. Bol hlavným režisérom audiovizuálneho programu Kinoautomat: Člověk a jeho dům, s ktorým sa Československo prezentovalo na výstave EXPO '67 v Montreale.

Výpočet režisérskeho „zásluh“ by bol nedokonalý bez televízie, ktorá sa stala Roháčovou doménou. V Československej televízii v Prahe i v Bratislave začínal televíznymi inscenáciami. Medzi jeho prvotiny patrí hra Gabrieli Preissovej Gazdina

roba. Režíroval aj niekoľko priamych televíznych prenosov z divadiel. Pre českú televíziu nakrútil, napríklad, inscenácie Čechovovho Starostlivého otca, Maupassantovho Miláčika, televízny film Žiarlivosť, televízny prepis poviedky O'Henryho Harlemská tragédia, inscenáciu poviedky O'Casseyho Usporenaná libra, ako aj veľké hudobno-zábavné revuálne programy s Karlom Gottom v Mestskom divadle v Slanom a desiatky ďalších kabaretných, hudobno-zábavných a revuálnych programov. Od roku 1977 pripravoval s populárnym českým hercom Vladimírom Menšíkom veľkolepé silvestrovské programy, ktoré sa tešili veľkej diváckej obľube. Veľký úspech mal aj televízny seriál Hovory H s Miroslavom Horníčkom. V Československej televízii v Bratislave sa predstavil televíznou inscenáciou Vladimíra Novotného Dovidenia Lucienne. Podobne ako v Prahe aj na Slovensku režíroval zábavné, hudobné, revuálne a kabaretné programy. Nezabudnuteľná je jeho spolupráca s Milanom Lasicom a Júliusom Satinským. Medzi hudobnými programami bol výnimočný jeho projekt Našich deväť, v ktorom každú pieseň už v roku 1979 realizoval ako videoklip.

Ján Roháč má na konte aj réžiu operety Jacquesa Offenbacha Parížsky život, programov ľudových piesní a hudby Soľ zeme, Srdenko moje, ale aj prehliadky populárnych slovenských piesní a hudby Rodný môj kraj. Natočil umelecko-dokumentárny film o Jozefovi Fedorovi. Jeho veľkým snom bolo nakrútiť životopisný film o spevákovi Františkovi Krištofovi Veselom, ktorého obdivoval. Mal už vypracovaný aj scenár, ale skôr, ako mohol film nakrútiť, spevák zomrel. Okrem toho ho zaujali aj televízne rozprávky, ktoré spracoval do televíznych filmov Snehuliaci a Chrobáci.

Z množstva diel, ktoré Ján Roháč vytvoril, vidieť, že ho práca nesmierne bavila a neraz doslova pohltila. Pamätníci si naňho spomínajú ako na pohodového, šarmantného, ale večne uponáhľaného človeka. Osud ho však nemilosrdne zastavil, náhle navždy odišiel 5. októbra 1980.

• Autor je historik, vysokoškolský pedagóg, básnik a spisovateľ literatúry faktu

Foto: Autorka

Text: HELENA NOSKOVÁ

LISTY ZA POZNANÍM

Sklo na ostrove Murano

Keďže sa Benáťania obávali o stratu tajomstva výroby benátskeho skla, presunuli sklárne na malý ostrov Murano v benátskej lagúne. Stalo sa tak v 13. - 14. storočí. A výroba skla na Murane pokračuje nerušene ďalej. Muranskú hlavnú triedu pozdĺž kanálu tvoria pôvabné domy z viacerých historických období. V domoch sú obchodíky, kde sa predáva súčasné sklo – farebné, s kvetinovými vzormi, millefiori, so zatavenými zlatými, striebornými a inými fóliami, brúsené sklo, leptané sklo atď. Oblúbené sú súčasné šperky z benátskeho maľovaného skla – prívesky, náhrdelníky, náušnice, prstene a pôvabné figúrky zvieratiek z farebného fúkaného skla. Snáď najobľúbenejší je koník a morský koník v rôznych postojoch – všade ho bolo plno. Z ostrova do Benátok sa turisti dostanú len motorovým člnom cez lagúnu.

Burano – ostrov čipiek

Medzi Muranom a Benátkami leží ostrov Burano, maličké mestčko s námestím, na ktorom stojí kostol s trochu šikmou vežou. Burano má niekoľko úzkych uličiek s domčekmi ako z rozprávky (a niektoré sú i na predaj). V uličkách sa predávajú miestne vyšívané čipky. Podľa povesti žila na Burane v 13. storočí krásna dievčina, rybárova dcéra. Zalúbil sa do nej mladý rybár. Keď odchádzal na dlhý čas na more, daroval jej ako dar lásky krásnu chaluhu, ktorú vylovil z morského dna. Chaluhu bola krásna, ale dievčina vedela, že vyschne a stratí sa. Preto rýchle vzala otcovu rybársku sieť a chaluhu na ňu prišila a vlastne ju do rybárskej siete vyšila. Tým vytvorila prvý návrh šitej čipky na ostrove. Čipky sa stali veľmi známe a ostrovania, ženy, v nich nachádzali slušnú obživu. V 19. storočí benátski mecenáši založili na ostrove čipkársku a vyšivačskú školu, v ktorej sa miestne dievčence učili tomuto vzácnemu remeslu. Škola mala svoje žiačky ešte v 20. storočí, potom na sklonku minulého storočia zanikla. Čipky sa

vyšívajú na Burane dodnes, tešia sa obdivu turistov a spolu s rybolovom, ktorý je zamestnaním miestnych mužov, sú hlavným zdrojom obživy miestnych obyvateľov.

Benáťania a obyvatelia miestnych ostrovov aj dnes pôsobia na turistov ako vyrovnaní, so svojim životom spokojní ľudia. Ich domy a domčeky, pochádzajúce z minulých storočí, sú dobre udržiavané, z čoho je zrejmé, že patria rodinám, ktoré ctia tradíciu predkov. Talianska kuchyňa patrí k najobľúbenejším a doposiaľ zachováva typické predkrmy (pasta), cestoviny, chutné jedlá zo zeleniny, rýb a morských plodov. Taliani vedú oddychovať, zabávať sa a vytvárať príjemné prostredie pre turistov. Ako keby na nich kríza doliehala oveľa menej, ako na ostatné národy. Ale možno len Benáťania sú svetlým a optimistickým vzorom ľudí, ktorí zachovávajú optimizmus, otvorenosť a pohostinnosť aj v neľahkých časoch. Veď minulosť a povinnosť byť Benáťanom ich tomu naučila.

V Benátkach a na lide znela slovenčina a čeština v miere v minulosti nebývalej. Slovinci i Česi nakupovali v miestnych obchodíkoch, pokúšali sa o dorozumenie v angličtine, za čo ich niektorí miestni predavači urýchlene učili taliančine. Spokojnosť bola obojstranná.

• Autorka je historička a entologička

~~ Benátky a ich ostrovy ~~

Do roku 1989 poznala moja generácia Benátky len z literatúry a filmu. Dokonca aj my, študenti a potom absolventi histórie, sme predpokladali, že hoci sa o Benátkach učíme, práve tak ako o Ríme, Florencii, Verone a ďalších talianskych mestách, ktoré boli kolískou renesancie, nikdy ich na vlastné oči neuvidíme. Vtedajší režim neumožňoval cestovanie do západnej Európy, a tak sa tam mohlo dostať len zopár vyvolených, ktorí získali cenné vízum. My ostatní, a bola nás väčšina, sme len snívali, utvárali si svoje predstavy podľa vtedy premietaných filmov - napr. Sladkého života Frederika Felliniho, Smrti v Benátkach, Cabiriiných nocí, filmov Geparda Luchina Viscontiho a ďalších titulov známych režisérovi. Tieto filmy nám možno nevymizli z pamäti aj preto, že okrem silného diváckeho zážitku boli pre nás aj jediným „okienkom“ do sveta.

Poznať Benátky, vidieť ako sa vynárajú pred vami z lagúny, keď prichádzate motorovým člnom, znamená veľa. Mestský štát, ktorého patrónom bol sv. Marek, sa vymanil zo závislosti na Byzantskej ríši koncom 10. storočia. Slobodná republika

Benátky, obchodná i politická nezávislá mocnosť, bola kolískou demokracie, rodiacej sa v stredoveku z dedičstva antiky a otvoreného myslenia. Byť Benáťanom bola významná úloha. Znamenalo to byť človekom odvážnym, otvoreným, schopným nadhľadu i kritického myslenia. Vyzýval k tomu otvorený priestor morskej lagúny, súperenie s morským živlom. Idea slobody v myslení a v umení bola známa, a preto len opatrne sme sa učili o benátskej maliarskej škole, ktorú predstavoval Tizian, Caravaggio, Tintoretto. V Benátkach a ďalších talianskych mestách vznikol nový typ vzdelanca, pochádzajúci z meštianstva. Týchto nových vzdelancov podporovala miestna nobilita, vedomá si významu vzdelania.

Benátky a Benáťania sa stali dedičmi grécko-rímskej kultúry. Stali sa aj dedičmi užitého umenia, predovšetkým výroby kvalitného skla – benátskeho skla. Benátske sklo bolo žiadané po celej Európe. Mnohé krásne benátske lustre, zrkadlá, poháre a ďalšie umelecké predmety zdobia dodnes hrady a zámky v Česku a na Slovensku.

Foto: Archív F. Zlochu

Text: MIRJANA ŠÍŠOLÁKOVÁ

CESTOPIS

Zajatec

Zajatie

V 80-tych rokoch bola táto udalosť pre nás v Československu šokujúca. Naši experti úspešne pracovali v rôznych, aj nestabilných rozvojových krajinách, ale nikde inde sa nič podobné neprihodilo. Pokračuje František Zlocha: „Chcel by som zdôrazniť, že v Angolskej republike som prežil najkrajšie roky života. To, čo mi stará mama rozprávala o biblickom raji, to som 21. novembra 1977 prvýkrát videl na vlastné oči, takto som si to ako decko predstavoval. Pôsobil som tam s malými prestávkami od r. 1977 do júna 1984. Medzi zajatcami som bol ja jediný, ktorý vycestoval v r. 1977 a vrátil sa v r. 1984 zo zajatia. Medzitým som žil chvíľami na Slovensku a chvíľami v Angole. Ale neprežil som tam len najkrajšie, ale aj najhroznejšie obdobie môjho života a myslím si, že to hovorí za všetko. Človek vydrží strašne veľa, nikto z nás nevie, koľko je schopný vydržať. Prešli sme zhruba 1400 km najvyššími horami Angoly peši, za 76 dní a nocí a prišli sme na územie, ktoré bolo obsadené vojskami UNITA, a ktoré im pomohli vybojovať a obsadiť juhoafrické vojská. Po pešom pochode nás ešte osem dní a nocí viezli na nákladných autách. Nevie, čo bolo hroznejšie, ísť peši alebo na autách, lebo tak sme boli natlačení na tých oceľových korbách, že sme mali údy úplne stŕpnuté a

keď zastavili a mali sme sa dostať dole, nevládali sme stáť na nohách.“ Zajatci prežívali veľké útrapy. Sužoval ich hlad, smäd, horúčavy aj mraz, choroby. Pokračuje František Zlocha: „Hlad a smäd, nedostatok vody, hoci je Angola veľmi bohatá na vodu v období dažďov, to je čosi hrozné. Predstavte si, že som mal 83 kíľ predtým, než nás zajali a z Angoly som sa vrátil ako 63 kilový. Aj napriek niekoľkonásobnému vykrmovaniu necelých 14 dní predtým, ako nás pustili zo zajatia. Mysleli si, že rýchlo priberieme, keď nás budú nútiť do jedenia, ale žalúdky sme mali také stiahnuté, že potrava do nás nešla. Mimo hladu a smädu sme všetci veľmi trpeli chorobami, prakticky každý jeden prekonal maláriu a žltáčku. Po návrate do Prahy sme boli podľa toho, ako ktorý potreboval, v zdravotnej starostlivosti na infekčnom oddelení v nemocnici Na Bulovke, kde nás dávali dohromady a podľa toho, aké choroby sme mali, sme potom boli doliečovaní doma, vo svojich bydliskách. Ja konkrétne som išiel do práce až po 9 mesiacoch práceneschopnosti.“

Pochod

„Počas zajatia nás viedli čo najvyššími kopcami, pohorím Sierra Mocca, ktoré sa prakticky tiahne od Sahary až do Juhoafrickej republiky, v nadmorskej výške okolo 3 tisíc metrov, aby sa

k nám nedostali vojská pravidelnej armády a Kubáncov, ktorí nás chceli oslobodiť silou. Ale dobre bolo, že vtedajší prezident republiky a prvý tajomník KSČ dr. Gustáv Husák nepovolil naše oslobodenie takouto formou, ale si zavolať námestníka ministra zahraničných vecí, dr. Stanislava Svobodu, ktorý bol v Angole ako prvý československý veľvyslanec. V tej dobe sme sa s ním všetci dobre poznali a veľmi sme si ho vážili, bol to vynikajúci človek. Husák mu údajne povedal: „Stanislave, dávam ti plnú moc prezidenta a generálneho tajomníka strany, aby si ich odtiaľ dostal živých a zdravých. Nebudeš sa spovedať nikomu, iba mne, ak to nesplníš. A spoj sa aj s čertom, ale dostaň ich odtiaľ.“ Keď sme sa v sprievode dr. Svobodu vracali do Československa z letiska UNITY, v lietadle Hercules Juhoafrických aerolinií Safari air, povedal: „Nesplnil som jedine to, že som vás nedoviezol zdravých.“ Zároveň sa ospravedlňoval za smrť Jaroslava Nováka, ktorý zomrel počas pochodu. V horách, cez ktoré nás viedli, boli cez deň veľké horúčavy a v noci mrazy. A to bolo ďalšie utrpenie – spať. Spali sme tak, že sme si urobili veľký oheň, uložili sme sa okolo neho, jednu deku pod sebou, druhú na seba, štyria vedľa seba, ja s mojou nebohou manželkou Vierkou a kolega Miško Szente s manželkou Kristínkou. Jednu noc sme si dali smerom k ohňu hlavy, druhú noc nohy.“

Potrava

„Keď nás príslušníci armády zajali, vyrabovali naše sklady a byty. Z farmy, ktorú založil kombinát na naše odporúčanie na prilepšenie stravy pre zamestnancov a kde chovali hydinu aj hovädzí dobytok, vzali a zo začiatku hnali stádo niekoľkých kráv. Ale len pokiaľ sme neprišli k prvej veľkej rieke, cez ktorú už s nimi nemohli prebrodiť. Nás prevážali na člnoch. Takže v prvých dňoch bolo aj mäso, len, žiaľbohu, dostali sme ako skupina nejaké 2-3 kilá mäsa, a varili sme ho bez všetkého iba vo vode, v plechoviciach od väčších konzerv. A čím ďalej sa situácia zhoršovala. Niekedy sme aj celý deň nedostali do úst absolútne nič. Niekedy sme dostali šúľok kukurice, tak sme si po

troške vylupovali zrná, rozchrúмали ich a v ústach zomleli. Niekedy oni rozdrvili kukuricu v mažiach na rôznu zrnitosť. Keď to bolo tak na štvrtinu rozdrvené, to sa volalo canjica a uvarili nám ju, takže to sa dalo jesť a keď sme prišli do takých oblastí, kde zohnali kukuričnú múku, tak nám z nej robili kašu, volá sa to v domorodom jazyku papa, a to sme jedli. Lenže náš organizmus nebol na takúto stravu zvyknutý a keď ste dostali do seba povedzme objem 150 ml tejto kaše, tak to v črevách nabobtnalo a raz toľko z vás vyšlo. Samozrejme, mali sme aj črevné ochorenia, preháňalo nás, a to do takej miery, že po pár dňoch všetky zábrany z ľudí spadli a boli sme radi, keď sme mohli spraviť jeden-dva kroky mimo toho radu ako sme išli za sebou a splniť si tieto povinnosti. Či to bol muž alebo žena. Je to hrozne ponižujúce, keď sa človek dostane do takejto situácie. Ja ako sprievodca cestovnej kancelárie som navštívil aj niektoré fašistické koncentračné tábory a ich históriu som poznal. Vyrastal som v Novákoch, kde bol zberný koncentračný tábor pre židovské obyvateľstvo, nejaké poznatky som o tom mal, ale tu až som videl, čo je to, ako možno človeka strašne ponižovať. Spočiatku sme to psychicky veľmi ťažko znášali, ale po čase sme videli, že iné východisko nie je, tak sme sa dokázali aj s takýmito vecami vyrovnávať. Vôbec strava, to bolo niečo hrozné, keď si zoberiete, že za tých 84 dní, resp. 76 dní som schudol o dvadsať kíľ a ja som nebol prierberčivý. Spravili nám raz niečo ako drážkovú polievku a videli sme, že sú v tom aj uvarené červy, tie držky boli červivé. Kolega odmietol, že on to nedokáže zjesť, dvíhal sa mu žalúdok, a ja hovorím, máme dve možnosti, buď zomrieť od hladu alebo zomrieť na nejakú otravu. To sme si mysleli. Ale keď sme videli, ako si vojaci a domorodí nosiči pochutnávajú na rôznych húseniciach a červoch, ktoré vyhrabávali zo zeme, tak potom sme si povedali, predsa oni nemajú iné žalúdky, akurát, že sú na to zvyknutí a niektorí kolegovia si tie osmažené húsenice tiež dali, keď ich dostali od domácich. Človek dokáže prekonať veľmi veľa. Najhoršie poznanie je, že som sa v mnohých ľuďoch veľmi sklamal. Viete, keď dokáže otec zjesť to, čo dostal pre svoje dieťa, to je najhroznejšie, keď to vidíte.“

Pokračovanie v budúcom čísle Listy 3

Foto: Archív

Text: PETER ŠOLTÉS

NÁR. MENŠINY NA SLOVENSKU

na Dolnú zem, kde sa v priebehu 18. storočia sformovali početné slovenské komunity. Posledný raz sa v masovom meradle Srbi ocitli na území Slovenska v súvislosti s tragickými udalosťami prvej svetovej vojny. Jej vypuknutie, ale už i predchádzajúce protisrbské nálady výrazne zdecimovali zvyšky pôvodného srbského obyvateľstva. Na Žitnom ostrove, kam pred 400 rokmi prišli srbskí čajkári, tentokrát vznikli zajatecké tábory. Najväčší z nich sa nachádzal vo Veľkom Mederi, ďalšie v Dunajskej Strede a Šamoríne. Celkový počet srbských vojnových zajatcov dosiahol 24 000. Časť z nich sa dostala do roľníckych rodín ako pracovná sila. Zopár z nich tu po vojne i ostalo. Mnohí však zomreli na následky epidémií a takmer 5,5 tisíc leží pochovaných na vojenskom cintoríne vo Veľkom Mederi. Miesto Srbov na súčasnej etnickej a kultúrnej mape Slovenska sa z pohľadu dnešnej oficiálnej štatistiky môže javiť ako marginálne. Tých sotva 500 osôb, ktoré sa pred desiatimi rokmi prihlásili k srbskej národnosti, veľmi skresľuje význam Srbov pre kultúrne dejiny tohto priestoru. Podľa databázy, ktorá eviduje výskyt priezvisk na Slovensku (v roku 1995) malo priezvisko Rác(z)/Rác(z)ová vyše 4900 mužov a žien. Najviac ich bolo v okresoch Rimavská Sobota, Dunajská Streda a Komárno. V rovnakom čase, ako sa ku Srbom prihlásilo sotva 500 ľudí, žilo na Slovensku 880 osôb s typicky srbským priezviskom Stankovič.

Dejiny Srbov na území Slovenska, napokon i celej Karpatskej kotliny, sú dejinami asimilácie. No nielen asimilácie, ale i vzájomnej akulturácie. Srbskú kultúrnu „stopu“ nájdeme i na miestach, kde by ju čakal len málokto. V roku 1564 dala Angelika Bakičová, dcéra posledného srbského titulárneho despota a manželka grófa Imricha Czobora, majiteľa šaštínskeho panstva, zhotoviť sochu Sedembolestnej panny Márie. Dala tak podnet k vzniku pútnického miesta a stála pri zrode kultu patrónky Slovenska. Mimochodom priezvisko Bakičová nosí na Slovensku takmer 200 osôb, z nich najviac, vyše 30, žije práve v Šaštíne.

• Autor je historik a publicista

Srbi na Hornom Dunaji ~~~

Početný pokles srbskej komunity na území Slovenska je možné demonštrovať na príklade Komárna. Na prelome 17. a 18. storočia žilo v osemtisícovom Komárne zhruba 2500 Srbov, v roku 1826 ich počet klesol na asi 1500 a o dve generácie neskôr (sčítanie obyvateľstva z roku 1869) žilo v 13,5 tisícovom Komárne len 112 Srbov. Proces asimilácie Srbov pokračoval i v poslednom polstoročí existencie Rakúsko-uhorskej monarchie. Po roku 1918 nedošlo k revitalizácii srbskej minority. Sčítanie obyvateľstva z roku 1919 a 1921 prítomnosť početnejšej skupiny Srbov nezaznamenalo. Sčítanie z roku 1930 evidovalo 362 osôb, ktoré sa prihlásili k juhoslovenskej národnosti. Podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2001 žilo na Slovensku 434 Srbov.

Koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia sa územie Slovenska stalo opäť pre Srbov príťažlivé. Tentoraz však išlo o srbských študentov prichádzajúcich za vzdelaním na hornouhorské evanjelické lýceá a gymnáziá. V srbskom prostredí chýbali v tej dobe kvalitné vzdelávacie inštitúcie a bratislav-

ské lýceum, ale i školy v Kežmarku, Prešove, Levoči, Modre či akadémii v Bratislave a Košiciach zohrali dôležitú úlohu pri sprostredkovaní západnej vedy a kultúry do srbského prostredia. Osobnosti histórie, literatúry a politiky ako Jovan Rajič, Dositej Obradović, Jovan Jovanović Zmaj, Svetozar Miletić mali v životopise uvedené medzi miestami štúdia i Bratislavu. Podľa odhadov slavistu Ristu Kovijaniča medzi rokmi 1730 a 1830 len na bratislavskom evanjelickom lýceu študovalo 670 Srbov.

Pre mladobernolákovcov v Budíne a Pešti, rovnako ako pre štúrovskú generáciu v Bratislave, Levoči a Kežmarku boli zasa Srbi najvýznamnejší slovanskí partneri v hľadaní cesty ako uchovať multietnický charakter Uhorska a nepodľahnúť silnejúcim homogenizačným snahám maďarskej politickej elity. Nacionalizácia nielen politického, ale i každodenného života v Uhorsku, najmä po dualizme, viedla k posilneniu väzieb medzi Srbmi a Slovákmi. Popri hlavnom meste sa oblasť srbsko-slovenskej akulturácie presunula z Horného Uhorska

::: Abcházsko ::: 17 rokov „nezávislosti“

V 19. storočí Abcházci vnímali Gruzíncov ako služobníkov Ruskej ríše. V 20. storočí však vystriedal diškurz nacionalistický diškurz ríšsky. Abcházske obyvateľstvo začalo svoje nádeje na etnicko-národnostné sebaurčenie spájať s vystúpením z Gruzínska. V rokoch 1957, 1967 a 1977 pripravili zástupcovia abcházskych etnicko-národnostných intelektuálov výzvy adresované vedeniu Sovietskeho zväzu. Žiadali v nich o vystúpenie z Gruzínskej sovietskej socialistickej republiky a vstup do RSFSR (alebo vznik samostatnej Abcházskej ZSR). V roku 1978 bolo pri schválení Ústavy Abcházskej autonómnej sovietskej socialistickej republiky prijaté kompromisné riešenie – abcházsky jazyk sa stal na území autonómie štátnym jazykom spolu s gruzinčinou a ruštinou. Na XI. pléne Komunistickej strany Gruzínska (27. júna 1978) sa vtedajší prvý tajomník Eduard Ševardnadze vyslovil proti „omylom“

gruzínskych komunistov v „abcházskej otázke“ (Markedonov, 2008). To znamená, že „ruský faktor“ v abcházskom hnutí existoval dávno pred gruzínsko-abcházskym konfliktom modernej doby. Abcházski predstavitelia opakovane deklarovali jednotu s národmi severného Kaukazu, a preto nastoľovali svoje požiadavky (adresované ešte sovietskym úradom) na začlenenie svojej autonómnej republiky do Ruskej federácie (ktorá zahŕňala sedem severokaukazských autonómnych republík). Podľa väčšiny gruzínskych výskumov urobil Brežnevov Sovietsky zväz celý rad proabcházskych opatrení.

Od začiatku etnicko-národnostného sebaurčenia Gruzíncov v dobe tzv. perestrojky sa prehlbila i „abcházska otázka“. V marci 1989 sa v obci Lyhny Gudautského okresu konalo tridsaťtisícové zhromaždenie, na ktorom zaznelo, že Abcház-

sku treba vrátiť „politickú, hospodársku a kultúrnu suverenitu v rámci leninskej myšlienky federácie“. Abcházske fórum Aidgilara sa 8. júla 1989 obrátilo na predsedu Najvyššieho sovietskeho zväzu M. S. Gorbačova so žiadosťou o okamžité zavedenie zvláštneho usporiadania pri správe Abcházska. Prvé ozbrojené zrážky medzi Gruzíncami a Abcházcami sa odohrali v Suchumi v dňoch 15.–18. júla 1989. Počas dvoch týždňov tragického júla roku 1989 zahynulo 12 ľudí. Práve vtedy vznikli základné predpoklady tragédie roku 1992.

pokusu Štátneho výboru pre mimoriadne záležitosti o štátny prevrat. Po vzniku SNŠ a vzhľadom k odmietnutiu Gruzínska doňho vstúpiť (do r. 1993) deklarovalo abcházske vedenie svoj zámer samostatne vstúpiť do SNS. 9. júla 1991 schválila Najvyššia rada Abcházska nový volebný zákon a novelu ústavy autonómnej republiky. Názov „Gruzínska sovietska socialistická republika“ bol zmenený na „Republika Gruzínsko“. V júli 1992 rozhodla Najvyššia rada Abcházska o zrušení Ústavy Abcházskej autonómnej sovietskej socialistickej republiky

Nasledujúca tabuľka ukazuje zmenu etnografickej situácie v Abcházsku za uplynulých 100 rokov u troch základných skupín obyvateľstva*:

	1886	1897	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Abcházci	58 963	58 697	55 918	56 197	61 193	77 276	83 097	93 267
Gruzínci	4 166	25 875	91 967	91 967	158 221	199 595	213 322	239 872
Rusi	971	5 135	60 201	60 201	86 715	92 889	79 730	74 913

* Prevzaté z: S. Lakoba. *Storočná vojna Gruzínska proti Abcházsku. Gagra, 1993.*

Gruzínsko-abcházsky konflikt sa začal ako spor o to, či vstup Abcházska do Gruzínska bol zákonný a o opodstatnenosť či neopodstatnenosť etnicko-národnostného sebaurčenia Gruzínska a Abcházska z pohľadu práva. Diskusia o abcházskom separatizme v období od roku 1989 do začiatku roku 1992 je neoprávnená. V tom čase vystupovali v role separatistov voči Sovietskemu zväzu sami Gruzínci. Abcházci sa vtedy gruzínskym nacionálnym radikálom stavali na odpor a hájili vtedajší jednotný štát (Markedonov, 2008). Keď na jar roku 1991 oznámilo Gruzínsko vystúpenie zo Sovietskeho zväzu, vyjadrilo Abcházsko svoje želanie zostať súčasťou ZSSR (väčšina jeho populácie sa zúčastnila referenda o zachovaní ZSSR a naopak nezúčastnila sa plebiscitu o nezávislosti Gruzínska) a predpokladala, že sa pripojí k novej únii – Zväzu suverénnych štátov (ZSG). Zriadenie ZSG však bolo zmarené kvôli

z roku 1978 a o obnovení Ústavného návrhu z roku 1925. Zrušenie právneho rámca vstupu Abcházska do Gruzínska a reakcia gruzínskych orgánov – invázia vojsk Štátnej rady Gruzínska na územie Abcházska – sa stali podnetom k rozsiahlemu ozbrojenému konfliktu. Kvôli nezhodám medzi etnikami na abcházskom území prerástol gruzínsko-abcházsky konflikt do vojenského konfliktu medzi gruzínskym štátom a povstaleckým územím. V tom čase sa abcházske národné hnutie premenilo z prosovietskeho na separatistické. Hlavným cieľom bolo odtrhnutie sa od nezávislého Gruzínska. Na jeseň roku 1993 utrpelo Gruzínsko vojenskú porážku a de facto stratilo kontrolu nad abcházskym územím. 14. augusta 1992 vyústil jeden z najzávažnejších etnických konfliktov na území južného Kaukazu – gruzínsko-abcházsky konflikt – do naozajstnej vojny, ktorá trvala 14 mesiacov. Následkom tohto konfliktu zomrelo osem tisíc ľudí, osemnásť tisíc ich bolo zranených a viac ako dvesto tisíc bolo nútených ujsť.

Pokračovanie v budúcom čísle Listy 3

Foto: Archív T. Džadoňa

Text: JÁN CHOVANEC

ROZHOVOR ČÍSLA

nejšie, na vyššej úrovni prostredie. Nie až tak provinčné ako Bratislava. Tieto informácie som mal aj vďaka tomu, že moja priateľka vtedy študovala na AVU, takže som sám zažíval, čo je to byť študentom AVU. A musím povedať, že neľutujem, že som odišiel do Prahy.

A ako dlho v Prahe pôsobíte?

Od roku 2002, kedy som prišiel na stáž z bratislavskej VŠVU. **Ten rodný panelák, o ktorom hovoríte – kde stál? A kam ste z neho smerovali. Do škôl?**

Stál a naďalej aj stojí v Poprade na sídlisku, kde som žil do svojich 14 rokov. Nasledovala Stredná škola úžitkového výtvarníctva v Košiciach, potom Technická univerzita v poľskom meste Koszalin, odtiaľ VŠVU v Bratislave a nakoniec som skončil v Prahe na AVU, v roku 2007, v ateliéri monumentálnej tvorby Jiřího Příhody.

Tam už išlo, predpokladám, o dobrušovanie umeleckého vnímania, aspoň pod menom takéhoto akademika sa mi to tak javí. Alebo – bolo to umenie už pred tým? Naviac, keď už sa snažím o pohľad späť, tak akademický sochár, pán Příhoda, je až na konci toho procesu tvorby, čo bolo pred inštaláciami?

Najdlhšie som školený v kresbe a klasickej grafike. O priestor som sa začal zaujímať vtedy, keď som pozoroval reakcie ľudí na moje grafiky. Nevideli to správne. Hodnotili veci esteticky a nevedeli si veci predstaviť reálne. Rozhodol som sa svet neilustrovať, ale ho konštruovať. No a k umeniu – ja neviem, či robím umenie, spätne sa to tak dá pomenovať. Skôr sa len vyrovnávam s tým, čo nachádzam okolo seba. Snažím sa prežiť.

A čím sa teda snažíte prežiť v tejto chvíli?

Momentálne sa venujem prípravným prácam pre Pamätník ľudovej architektúry, ktorý vznikne v Košiciach v roku 2013 a intenzívne pracujem s Verejným podstavcom, ktorý sme

založili s Martinom Piačekom, Daliborom Bačom a Michalom Moravčíkom. Zaujíma nás verejný priestor a sochárska produkcia na Slovensku. Je to jedna veľká tragédia a my sa snažíme našimi akciami prostredie meniť, nastaviť optimálne pravidlá, ako s ním nakladať, a snáď sa nám podarí časom umiestniť relevantné kvalitné dielo do verejného priestoru. Je to celé veľmi demotivujúce, sme taký malý národ, čo by mohla byť naša výhoda, ale my to neustále považujeme za hendikep a intenzívne pracujeme na tom, aby sa z toho stalo chronické ochorenie.

A je to dobré prežívanie? Ako sa vám žije?

Spoločnosť by si mala ustrážiť, aby umelcov neopustil entuziazmus. Potom neviem, čo bude...

Internetové stránky T. Džadoňa: www.tomasdzadon.com

• Autor je publicista

Osobná mytológia z paneláku

„Neviem, či autor by sám mal charakterizovať svoje veci. Je to zložitejšie, pretože určité veci sa menia, vidíte ich inak. Ja som dlho mal takú tému, respektíve hľadal som odpoveď na otázku, čo je tradícia v našej postkomunistickej spoločnosti. To bola základná otázka, ktorú som si kládol ešte na grafike, a ktorá mi ostala v podstate až dodnes. Zaujímal som sa o zvyšky tradičnej architektúry, čo to je vlastne, reflektoval som vzťah mojej generácie k nej, pretože ja sa necítim byť pokračovateľom, necítim sa byť napojený na minulosť. Od svojich rodičov som nedostal žiadne žezlo, ktoré by som mal niesť ďalej. To, čomu hovoríme folklór, tradícia, je de facto obraz, a komunisti tomu len dopomohli. To je moje najväčšie zistenie. Tradícia je obraz, a pomenovaním toto a toto je tradícia, ju vlastne zabíjame. K našej/mojej minulosti som kritický, preto som sa vždy snažil vyhnúť nostalgii. Preferujem aktívny prístup k tradícii, preto som po čase začal pracovať s panelákmi, ako tradíciou, ktorú sme si zvolili (generácia, ktorá sa narodila zač. 80 rokov). V svojej osobnej mytológii používam

výraz „rodný panelák“. Formálne moje veci sú rozmernejšie inštalácie, kde je dôležitá priama účasť diváka. Vytváram pre neho skúsenosť, ktorú by v reálnom živote okúsiť nemohol. Jeho priamy zážitok je pre mňa dôležitý.“

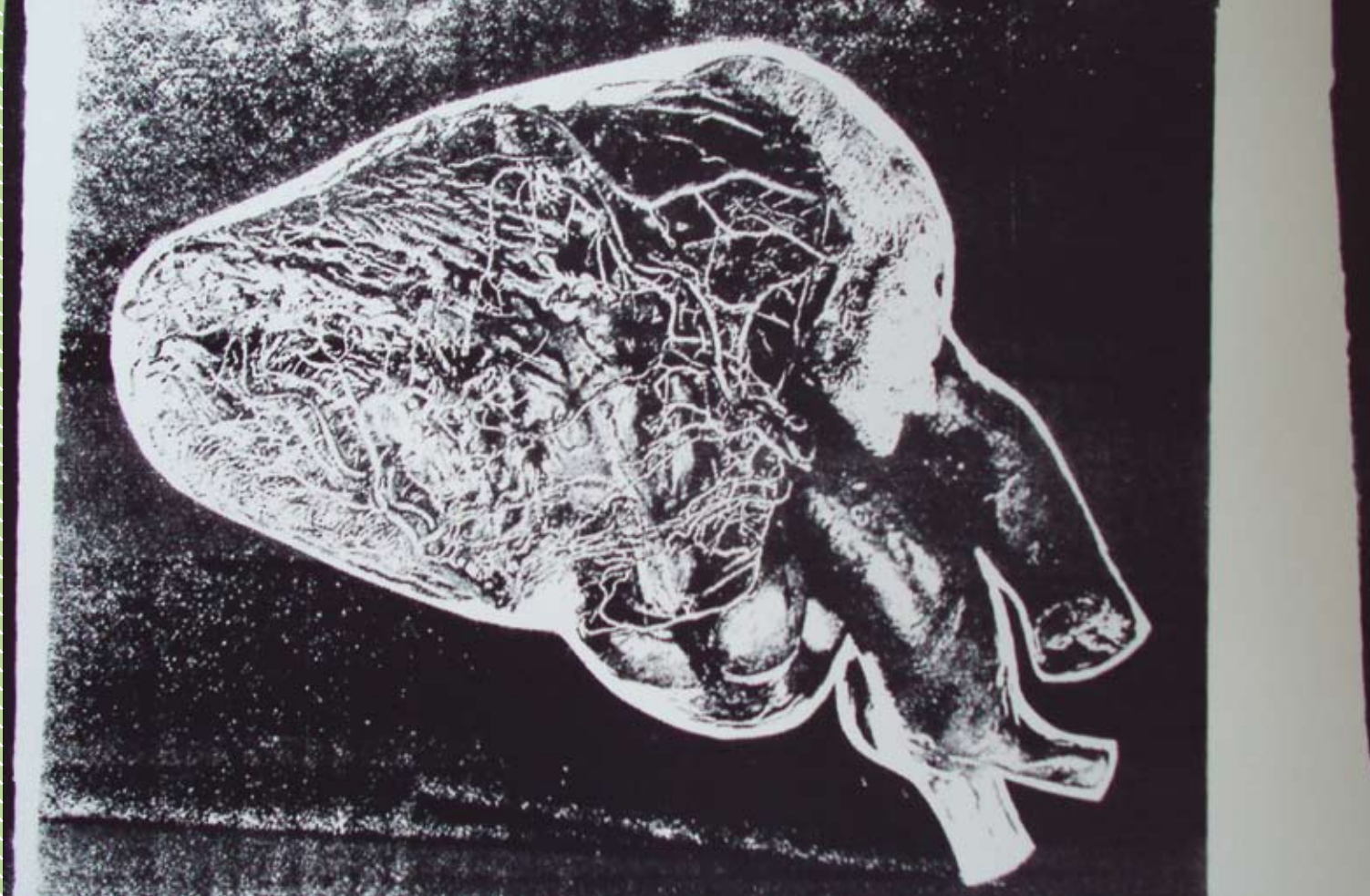
Vstup Tomáša Džadoňa do rozhovoru bol vecný, rýzný a priamy; odpovede pripravené, z môjho pohľadu aj komplexné.

Iste je pre zážitok, o ktorom hovoríte, dôležité aj miesto, priestor, kde všetko prebehne. Na veľa tvorcov pôsobí takto Praha. Bolo toto mesto pre Vás tým dôvodom?

Dôvodov bolo viac, osobné aj profesionálne, keď sa tak spätne môžem vyjadriť. Na AVU som sa skúšal dostať dvakrát, vždy som skončil prvý pod čiarou, tak sme sa s profesorom Lindovským na klasickej grafike dohodli, že mám ísť na stáž, a ak sa mu budem páčiť, tak ma zoberie. Podmienkou prestupu vtedy bolo absolvovanie ročnej stáže na AVU.

V Bratislave sa mi nepáčilo z viacerých dôvodov, od tých klasickejších, že snáď žiadny Východniar nemá rád Bratislavu, až po ten, že mi Praha už vtedy prišla ako voľnejšie, profesionál-

\$ Andy Warhol \$

Svetový umelec, alebo aj „československý“?

Umenie malo od svojho vzniku blízko k moci a bohatým vrstvám spoločnosti. Umelci buď pôsobili priamo na dvoroch svetských či cirkevných vládcov, alebo pracovali na objednávku bohatých mecenášov. Tento systém poznáme už od dôb renesancie. Ak dnes obdivujeme úžasné zbierky svetových múzeí a galérií, obdivujeme ich práve vďaka zbierkam panovníkov, cirkvi, či bohatých mecenášov. A aj tie zbierky bohatých mecenášov sa postupne dostávali do verejných inštitúcií, či už ako dar, alebo dlhodobá pôžička. Tento systém funguje vo svete dodnes. Len prednedávnom, keď chcelo Centre Georges Pompidou v Paríži, či Kunsthaus vo švajčiarskom Zürichu kúpiť dielo, ktoré vysoko presahovalo ich možnosti, zorganizovali verejnú zbierku (Pompidou), či získali peniaze od mecenášov (Kunsthaus) a vytúžené dielo vďaka tomu zakúpili.

U nás síce s otvorenými ústami sledujeme miliónové sumy, ktoré sú ochotní dať zberatelia za dielo niektorého zo špičkových domácich umelcov, zatiaľ viac v Českej republike, ako na Slovensku, ale to pravé mecenášstvo je ešte stále v

„plienkach“. Možnosť vidieť privátne zbierky vo verejných inštitúciách, či dokonca vznik privátnych galérií, je ale stále minimálna. A paradoxne, v tomto smere je ďalej Slovensko. Ak sa pozrieme, na aké diela a autorov sa zameriavajú českí a slovenskí zberatelia, zistíme, že to je takmer výhradne domáce umenie. Dokonca už nákup českého umenia na Slovensku a naopak slovenského v ČR je minimálny. Takto úzko nacionálne orientované zbierky svet pritom prekonával už v časoch renesancie. Keby sa mocní a bohatí ľudia už v 15-stom či 16-stom storočí chovali tak „národne“, nemohli by sme dnes v Španielskom Prade obdivovať obrazy Hieronyma Boscha, Tiziana či El Greca, alebo v Louvri talianskych, nemeckých či holandských majstrov, vrátane Leonardovej Mona Lisy. A nakoniec, aj Rudolf II. v Prahe či bohatí mešťania na Slovensku pozývali k sebe talianskych alebo nemeckých umelcov.

Možno sa dá povedať, že malú výnimku tvorí na Slovensku Andy Warhol. Svetový umelec, dokonca dlhodobá jednotka na trhu so súčasným umením a teda nielen overená hodnota pre tých, ktorí si v zberateľstve radi nechajú poradiť, ale aj

skvelá investícia pre tých, ktorých na trhu s umením láka viac ten trh, ako umenie. Treba otvorene povedať, že záujem o Andy Warhola na Slovensku vzbudili v prvom rade Warholove rusínske korene a najmä jeho celoživotný propagátor, zakladateľ a kurátor Múzea moderného umenia Andy Warhola v Medzilaborciach Michal Bycko. Mimochodom ide o prvé Warholovo múzeum na svete a jediné v Európe. A možno je potrebné dodať, že to už dávno nie je múzeum, ktoré vlastní len pár artefaktov a pár zapožičaných diel z Nadácie Andy Warhola v New Yorku a že doň už dávno netečie. Naopak, je to plnohodnotné múzeum s viac ako stovkou diel, nielen zapožičaných z New Yorku, ale aj vlastných, ktoré sú v majetku Múzea a z veľkej časti aj od súkromných zberateľov.

Ak sa už venujeme koreňom Andy Warhola, je celkom typické pre jeho osobu (ktorú celý život zahmlievali tajomstvá od dátumu narodenia, cez miesto narodenia, sexuálnu orientáciu, až po diskusie na tému, či to bol génius, alebo prostáček, ktorý bol v pravom čase na pravom mieste), že dodnes nie je jasný ani jeho vzťah k predkom svojich rodičov. Rodina si aj v USA zachovala kultúru z domova, ktorú nemohol nevnímať, keďže jeho matka hovorila celý život len po rusínsky, spievala mu rusínske piesne, vodila ho do pravoslávneho kostola a celý život bola v kontakte so svojou rodinou na východnom Slovensku. Pohľad amerických kamarátov je jednoduchý, Andy nikdy o svojich koreňoch nehovoril. Pohľad historikov umenia je, že Andy bol americký umelec a v jeho tvorbe sa neodrážajú jeho rusínske korene. Ale keď človek pátra hlbšie, dozvie sa, že Andy nehovoril takmer o ničom (prečo by teda hovoril o svojich koreňoch), snáď len o peniazoch a sláve. Dokladajú to aj slová bývalého riaditeľa Guggenheimovho múzea v New Yorku Thomasa M. Messera, mimochodom pôvodom Bratislavčana: „Samozrejme, že som sa s Warholom niekoľkokrát stretol - vždy len tak – nikdy sme o ničom seriózne nehovorili. Nevie, či sa Andy niekedy skutočne chcel s niekým o niečom baviť – to snáď nebol jeho štýl.“ Podobný názor má aj režisér Miloš Forman, ktorý sa s Andym stretol niekoľkokrát: „Také musím říci, že jsem ho vlastně nikdy neviděl bavit se s někým. On byl spíš pozorovatel. Neustále byl obklopen hrstkou svých nejbližších přátel, přes jejich ramena pozoroval, co se děje kolem, a když se k němu někdo protlačil a začal do něj hučet, Andy jen trpělivě pokyvoval hlavou, jako že poslouchá, ale jestli poslouchal nebo ne, to už jsem nedokázal uhodnout.“

A že americkí teoretici nemohli spozorovať rusínske korene Andyho tvorby, keď, sústredení na americké aktuálne umenie, nepoznali tradície národa na pomedzí Východu a Západu, netušili nič o ikonostase, o spôsoboch výzdoby pravoslávnych kostolíkov, je celkom logické. Nehovorili nikdy s jeho ma-

mou, ktorá bola po celý život napojená na bývalú domovinu a ktorá až do svojej smrti žila s Andym v jednom byte. Jednoduchšie a pre Ameriku výhodnejšie bolo tvrdiť, že Andy bol len americký umelec. Citáty, ktoré používam, sú z knihy, ktorej autori vyše 20 rokov hľadali odpoveď na otázky, či Andy reflektoval svoje korene, či je možné ich nájsť v jeho tvorbe, aká bola jeho americká i slovenská rodina, ako ho vnímali jeho kamaráti, i „Čechoslováci“, ktorí sa s Andy Warholom niekedy stretli. Autori Michal Cihlár a Rudolf Prekop vytvorili za vyše 20 rokov úctyhodné dielo. Kniha s názvom „Andy Warhol a Československo“ je, bez akéhokoľvek pátosu, posledným chýbajúcim kameňom do mozaiky s názvom Andy Warhol. O ňom a jeho diele už boli napísané desiatky lepších i slabších monografií i tematických prác. Tú o jeho „československých“ koreňoch však mohli napísať jedine „Čechoslováci“, a odhodlali sa na to práve Cihlár s Prekopom. Rozsiahle dielo s 1.100 obrázkami, dokumentmi a fotografiami, aj z rodinného archívu Warholovcov, mnohokrát vôbec po prvý raz zverejnenými, vydalo české nakladateľstvo Arbor vitae spolu s Múzeom moderného umenia Andy Warhola v Medzilaborciach a na trh ho premiérovou uviedli 21. októbra tohto roku pri 20. výročí MMUAW práve v Medzilaborciach. Koho Andy Warhol zaujíma viac, ako len autor pekných obrázkov, iste veľmi rád siahne po výnimočnej publikácii, ktorá prináša nové poznatky zo života Andy Warhola, ešte stále trochu tajomného a neznámeho.

Či už zberatelia zbierajú diela Andy Warhola preto, že je svetovou jednotkou, alebo preto, že má rusínske korene a teda je „náš“, je nakoniec jedno. Akékoľvek svetové umenie, ktoré sa dostane do zbierok našich zberateľov, obohatí a ovplyvní aj našu kultúru, naše umenie. Andy Warhol, nech už je pohľad na neho akýkoľvek, bol v jednej veci naozaj výnimočný. Dokázal odhadnúť dobu a to, čo sa spoločnosti páči. V tom bol jedinečný a je veľký predpoklad, že natrvalo ostane špičkou vo svetových dejinách umenia. A aj keď sa nám dnes už zdajú ceny za Warholove diela astronomické, dá sa očakávať, že budú naďalej rásť.

• Autor je novinár

Kresťanstvo na území dnešného Slovenska

†#

Po odchode Cyrila a Metoda, vzťah „západnej“ a „východnej“ cirkvi a Grécko-katolícka cirkev (2. časť)

Základné rozdiely medzi „východnou“ a „západnou“ cirkvou

Všeobecne môžeme pri popisovaní rozdielneho poňatia začať tým, čo vlastne znamená slovo „orthodoxia“. Grécke „ortho“ vyjadruje pravý/pravdivý a „doxa“ názor. Pôvodne tak bolo v rámci antickej filozofie vyjadrením názoru alebo mienky v protiklade s pravdou. V neskorších dobách a kresťanskom poňatí sa ustálilo používanie tohto slova pre vyjadrenie, že sa jedná o správny názor v protiklade k heretikom, ktorí hlásali „nesprávne názory“. V slovanských jazykoch sa ale ustálil názov pravoslávna cirkev, ktorý je presnejším vyjadrením a popisuje dôležitý prvok orthodoxných cirkví. V slove pravo-slávny totiž môžeme počuť slávenie, teda, že ide o pravú, pravdivú podobu slávenia. Tento možno jemný rozdiel ukazuje na zásadnejšie rozdiely práve medzi pravoslávnymi cirkvami a cirkvou katolíckou. Slovo pravoslávie dobre vystihuje dôraz východných cirkví na náboženskú prax a jej pravú alebo pravdivú podobu. Na rozdiel od katolíckej cirkvi sa v pravoslávnej nekladie tak veľký dôraz na teológiu v zmysle dogmatiky. Tá je doma práve v „západnej“ (teda katolíckej) cirkvi. Všeobecne, a tak aj zjednodušene povedané, mimo cir-

kev sa človek v „západnom“ kresťanstve mohol dostať za to, čo hlásal, vo „východnej“ za to, čo robil, alebo nerobil. Dôraz na dodržovanie tradície a „správne“ vykonávanie praxi, môžeme vidieť napríklad na veľkom rozkole v ruskom pravosláví. Tu sa odštiepila tzv. „staroverecká cirkev“ od orthodoxnej práve kvôli zmenám, ktoré boli v ruskej pravoslávnej cirkvi presadené a s ktorými nesúhlasila určitá časť veriacich a cirkevných predstaviteľov. Hlavnými zmenami pri tom bol spôsob križovania a zmena kalendára. Takže sa týkali predovšetkým rituálnej praxe. Iba pre úplnosť katolícka cirkev nesie v svojom názve slovo „katholikos“, čo znamená všeobecná. Čo sa týka ďalších rozdielov, jeden z najvýraznejších je určite v cirkevnej hierarchii, ktorá v „západnej verzii“ stojí na postave pápeža. Pravoslávie zasa stavia na tzv. „autokefalite“, teda „svoj-hlavosti“ jednotlivých národných cirkví. Každá autokefálna cirkev je nezávislá na ďalších, i keď určitý historický primát drží ekumenický konštantínopolský patriarchát, ktorý má postavenie „prvého medzi rovnými“. Z tohto vyplýva aj používanie národných jazykov ako liturgických (na rozdiel od katolíckej latinčiny). Najstaršie patriarcháty boli štyri: Alexandrijský, Antiochijský, Jeruzalemský a Konštantínopolský. V neskoršom období vznikli patriarcháty aj v Bulharsku, Srb-

sku, Rumunsku a Rusku. Dnes je možné napočítať zhruba 15 samostatných autokefálnych cirkví, kde si každá určuje sama, kto bude stáť v ich čele (k predchádzajúcim sa počíta ešte Cyperská, Grécka, Poľská, Česká, Slovenská, Albánska a trocha problematická cirkev USA).

Iný prístup sa ukazuje aj v poňatí ikon. V celom pravoslávii majú svoje dôležité miesto ikony, ich tvorba i ctenie. Bohoslužba sa v pravoslávnom kresťanstve odohráva v národných jazykoch a prevažujú liturgie Jána Zlatoústeho a Bazila Veľkého. Hlavné liturgické akty koná kňaz a diakon v oltárnom priestore, ktorý je oddelený od ostatného priestoru chrámu bez účasti ľudu. Rozdiel môžeme vidieť aj v prijímaní. Tu sa prijíma kvasený chlieb zmiešaný s vínom. Aj pokrižovanie je rozdielne od katolíckeho – robí sa sprava doľava. Pomazanie chorých je možné aj pre ľahko chorých. Pre pravoslávnu vieru je veľmi dôležitá symbolika, ako to môžeme napríklad vidieť na symbolike chrámu. Ten je vždy orientovaný k východu, má tri časti; predsieň, ktorá bola určená pre katechumenov (tí nemohli dovnútra chrámu), chrámová loď a ikonostasom – oddelený oltárny priestor. Ikonostas, na ktorom sú povesené ikony, tak oddeľuje najposvätnie miesto v chráme, ale taktiež v symbolickom zmysle prepojuje cez ikony ako „okien do nebies“.

„Východné“ kresťanstvo na území dnešného Slovenska po odchode Cyrila a Metoda a vznik Gréckokatolíckej cirkvi

Cyryl-Metodova misia na našom území neskončila síce úplným nezdarom, predsa len sa ale táto vetva stala minoritnou. Z doby prelomu 9. a 10. storočia sa nám o fungovaní cirkvi nedochovalo veľa správ predovšetkým preto, lebo Veľká Morava ako štát alebo politický celok zanikla na počiatku 10. storočia. Oblasti dnešného slovenského územia sa postupne začleňovali do Uhorska. Najznámejšie texty, ktoré odkazujú na byzantský obrad, sú tzv. „Pražské hlaholské zlomky“ (11. stor.), ktoré sú zároveň jediným rukopisom z Čiech, ktorý bol písaný hlaholiku. Obsahuje zlomky modlitieb, kde sú zreteľne viditeľné bohemizmy. Z Uhorského kráľovstva sa dochovali liturgické texty písané síce v maďarčine, ale výrazne ovplyvnené byzantskou terminológiou spolu s niektorými termínmi v slovanskom jazyku. Zo Slovenska sú známe „Ostrožnické pergamenové zlomky“ (11.–12. stor.), ktoré, ako názov napovedá, boli nájdené na severovýchode Slovenska v Ostrožnici. Aj tieto zlomky odkazujú na východný obrad.

Prvý uhorský kráľ Štefan I. (prelom 10. a 11. stor.), ktorý tiež prijal krst v byzantskom obrade, dával ešte zakladať kláštory a kostoly v byzantskom ríte. Z čoho je zreteľné, že sa proti tomuto obradu nestaval nepriateľsky. Ale preto, že potreboval utvrdiť svoju moc aj proti východným kniežatám (ktorí boli tiež zástancami východného obradu), rozhodol sa presadzovať latinský obrad aj spolu s centralizovaným poňatím cirkvi. Po

jeho smrti nastali na nejaký čas boje o moc až do vlády sv. Ladislava (1077 – 1095). Aj tento kráľ bol byzantskému obradu priaznivo naklonený, a tak stále pokračovalo spolunažívanie „východných“ a „západných“ kresťanov. Vplyv byzantského kresťanstva je zreteľný aj na uhorskom zákonodarstve, ktoré nesie viditeľné stopy byzantských zákonov. Predovšetkým sa to týka pôstov a celibátu kňazov, teda presnejšie legalizácie manželstva kňazov. Všeobecne sa dá povedať, že za vlády Arpádovskej dynastie (do r. 1301) bol byzantský obrad, keď nie preferovaný, tak aspoň tolerovaný. To potvrdzuje aj list od pápeža Inocenta III. kráľovi Imrichovi, v ktorom mu vytyka, že na každý latinský kláštor pripadajú mnohé grécke kláštory. Až roku 1234 pápež Gregor IX. vydal nariadenie, v ktorom zakázal prijímať sviatosti od gréckych biskupov. (Vid' Vargaš Štefan, Život Konštantína, Cyrila a Život Metoda. In Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae, s. 244).

Ďalšia dejinná epocha bola poznamenaná vpádom Tatárov, ktorý znamenal politickú nestabilitu, ktorá bola zakončená až nadvládou dynastie Anjouovcov z Neapola. Spolu s touto vládou začal stúpať aj vplyv „západnej“ cirkvi, ktorá nakoniec prevládla. Latinskí biskupi a kňazi dokonca v „latinizovaní“ obyvateľstva zachádzali až tak ďaleko, že pokrstených v byzantskom ríte znova krstili ako pohanov. Tento obrat v politike a tým aj preskupení síl na katolícku stranu ale neznamenal úplný koniec východného obradu. Ten bol oživovaný tzv. valašskou a ruténskou kolonizáciou (od 13. stor. až do stor. 17.). Obyvatelia Valaška patrili k rumunskej národnosti, k nim sa postupne pridali Rusíni, Ukrajinci, obyvatelia Haliča a Slováci. Práve týmto posunom obyvateľstva sa začalo znova objavovať východné kresťanstvo na území Uhorska. Je možné a aj pravdepodobné, že títo noví usadlíci byzantsko-slovanského obradu boli postupne zaradení pod katolícku hierarchiu.

V 17. storočí nastala únia s katolíckou cirkvou. Do tejto doby sa dá skôr hovoriť o dvoch oddelených cirkvách, i keď sa zdá, že už pred tzv. Užhorodskou úniou (1646), kedy oficiálne vznikla Gréckokatolícka cirkev v Mukečevskej eparchii, (dnes v oblasti Zakarpatskej Ukrajiny), boli tieto tendencie rozpoznateľné. Tak ako vo všetkých unionovaných cirkvách aj v Gréckokatolíckej sa dodržiava pôvodný rítus vrátane liturgického jazyka, podmienkou ale je uznanie „katolíckeho učenia vo veciach viery a mravoch“, a tak aj uznania pápeža ako hlavy cirkvi. Otázkou nakoniec zostáva, či sa dá hovoriť o Gréckokatolíckej cirkvi u nás ako o určitej historickej kontinuite od misie Cyrila a Metoda, alebo skôr o vplyve ruténskej kolonizácie a typu určitého druhu kultúrno-náboženskej asimilácie „východných“ kresťanov v prostredí katolíckej majority. Či zo strany katolíckej cirkvi o pokus o zjednotenie proti rozširujúcemu sa protestantizmu.

• Autorka je absolventkou religionistiky

Foto: Autorka

Text: HELENA NOSKOVÁ

TRADÍCIE

Indiánov pestovali už pred 9 000 rokmi. Aj dnes je tam veľmi častým jedlom. Konzumuje sa na slano i na sladko. Známy je juhoamerický tekvicový koláč - tekvicový páj. Odtiaľ sa pestovanie tekvic rozšírilo a dnes sa pestujú hlavne v USA, v Rusku, na Ukrajine, v celej južnej Európe, v Ázii, severnej Afrike.

Najznámejšie, v súčasnosti bežne dostupné v predajniach zeleniny i na trhoch, či už na Slovensku alebo v Čechách, sú valcovité, pásavé alebo krémové zeleninové tekvice. Na východnom Slovensku, na Ukrajine i v Rusku ich volajú kabačky. Táto tekvica je príbuznou talianskej cukety, má však mäsitiejšiu dužinu s výraznejšou chuťou. Na Ukrajine a v Rusku sa rozpoľené a jadier zbavené kabačky pečú v rúre posypané soľou a korením. Upečené sa pokvapkajú roztopeným maslom a jedia sa s chlebom.

V Bulharsku a Grécku sa za národné jedlá považujú plnené tekvice. Plnka býva rôzna, najčastejšie to býva mleté mäso podusené s nasekanou cibuľkou na oleji, ku ktorému sa pridá na drobné kocky nakrájaná žemľa rozotrená v horúcom mlieku, vajičko, soľ a čierne korenie. Všetko sa vymieša na hladkú plnku. Plnkou sa naplní vydlabaná a osolená tekvica, obalí sa v múke a opečie sa na rozpálenom oleji. Potom sa podliata dusí v rúre, kým celkom nezmäkne. Podáva sa nakrájaná na hrubé kolieska s chlebom, zemiakmi alebo ryžou. Do plnky sa pridáva aj nastrúhaný syr, varená ryža, dusené

paradajky a paprika na spôsob leča apod. S najstaršími jedlami z plnenej tekvice sa stretáme v rozprávkach Tisíc a jednej noci. Má ich na jedálnom lístku aj známa Maghribanova oslica. Z jej mecha ich vyberá Džaudar a predkladá matke ako jedlá vyberanej chuti.

Patizón, tekvicu diskovitého tvaru pripomínajúcu miniatúru lietajúceho taniera, vypestovali v Severnej Amerike, kde sa stal súčasťou mnohých slaných i sladkých vegetariánskych jedál. V USA sa tekvica stala jedným zo symbolov sviatku Halloween, ktorý sa slávi večer 31. októbra, v predvečer Všetkých svätých. Býva zvykom, že ľudia, najmä deti, sa preobliekajú za strašidlá, rôzne rozprávkové či mýtické bytosti, aby oklamali skutočné čarodejnice a duchov, ktorí sa práve v tento deň vracajú z lesov a polí k ľudským príbytkom, aby si na zimu zaistili teplý kút a strechu nad hlavou. Prestrojené deti chodia po uliciach, nosia so sebou veľkú vydlabanú tekvicu, s vyrezanými strašidelnými ohnivými ústami plnými ostrých zubov a bľúčiacimi očami. Strašidelnej hlave dodáva oheň vnútri horiaca sviečka. Tekvicové lampióny osvetľujú v túto noc mnohé záhrady, strážia brány a domy. Podobný zvyk poznáme aj zo Slovenska, keď chlapci chodievali strašiť dievčatá s horiacou tekvicovou hlavou na svätoandrejskú noc.

Pokračovanie v budúcom čísle Listy 3

Jesenné zvyky a tradície

Ak by sme povedali, že v súčasnosti jeseň patrí k obdobiam, z ktorého sa vytratili téměř všetky zvyky a tradície, nebola by to celkom pravda. Dnes už len z rozprávania prastarých otcov a materí južného a východného Slovenska, prípadne Maďarska, Rumunska a Ukrajiny sa dozvieme o lúpačkách, búchačkách a moržovačkách. Lúpačky bolo vylupovanie fazule zo suchých strukov. Ženy z blízkeho susedstva sa stretávali v jednom dome a spoločne na dvore, alebo na humne za pospevovania piesní a rozprávania príbehov zo života vylupovali fazuľu. Pri moržovačkách vylupovali z klasov kukuricu a pri búchačkách sa vybúchavali na mlate slnečnice, aby sa oddelili semiačka od vyschnutého kvetu. Tieto zvyky mali obdobný charakter ako priadky a drápanie peria, ktoré ich naostatok vystriedalo a patrilo už k zimným zvykom.

V mnohých regiónoch sa slávil vinobranie a hody, kedy sa stretávali príbuzní. Tieto tradície sa v niektorých regiónoch dochovali dodnes. V Čechách sú známe pod názvom posvícení. Posvícení sa svätí v každej obci a meste inokedy, podľa

mena svätca, ktorému je miestny kostol zasvätený. Pražské Václavské posvícení 28. 9. sa stalo aj národným sviatkom. Časté hody bývajú na Michala, Martina, v Čechách tiež na Ludmilu. Na hody sa chystá mnoho jedál: pečené husi, kačice, kysnuté koláče s makom, lekvárom a inými plnkami.

Prenesené zvyky – tekvice a Halloween

K významným symbolom jesene nielen u nás, ale aj v iných krajinách, vrátane Ameriky, patrí tekvica. Tekvica (tykev) patrí k plodinám, ktoré rastú na najmenej štyroch svetadieloch – v teplých krajinách Ameriky, Ázie, Afriky a Európy. Je zaujímavé, že hoci už na počiatku raného stredoveku bol názov tykev známy na celom českom území, dnes v českých domácnostiach nebýva bežným jedlom. Vďaka česko-slovenským vzťahom, kontaktom mnohých českých a slovenských domácností ostala v povedomí aspoň časti českej strednej a staršej generácie ako zeleninové jedlo, možno práve preto, že na Slovensku patrí zasa k jedlám častým a obľúbeným. Tekvica pochádza z Južnej Ameriky, kde ju dávni predkovia

Foto: Archív

Text: MIRJANA ŠISOLÁKOVÁ

SLÁVNE JUBILEÁ

vi odvdáčila uvádzaním jeho skladieb a inscenovaním oper. Napr. Vzkriesenie /1962/ malo premiéru o pár mesiacov skôr v Prahe ako v Bratislave a operu Coriolanus /1974/ uviedli najprv v Prahe, potom v Nemecku a na Slovensku sa premiéra chystá až na jeseň tohto roka, v Štátnej opere v Banskej Bystrici. Aj v ďalších českých mestách, v Plzni, Brne, Olomouci a Opave hrali Cikkerove opery.

Wagnerovec

Ján Cikker patrí spolu s Alexandrom Moyzesom a Eugenom Suchoňom k trom pilierom slovenskej hudby 20. storočia, aj keď, ako hovorí muzikológ Vladimír Zvara: „...nezačínali na zelenej lúke, a dnes si ctíme aj starších skladateľov, napr. Alexandra Albrechta alebo Jána Levoslava Bellu. Na druhej strane možno viac vidíme rozdiely medzi Moyzesom, Suchoňom a Cikkerom. Moyzes bol veľký pán profesor kompozície, ako keby hlava tejto generácie. Suchoň je najpopulárnejší, pretože každý pozná jeho zborovú tvorbu aj operu Krútnava. A Cikker je z týchto skladateľov ten, ktorý najviac zarezonoval v zahraničí. Všetci traja využívali odkaz inšpirácie slovenskej ľudovej piesne a všetci traja si vyberali to, čo im bolo blízke z dedičstva romantizmu a z moderny skorého 20. storočia. Ján Cikker, možno keby som mal povedať jedným slovom, bol wagnerovec medzi skladateľmi slovenskej hudobnej moderny. Vplyv nielen Richarda Wagnera ale wagnerovskej

moderny, Richarda Straussa a ďalších skladateľov raného 20. storočia bol u neho veľmi zreteľný. A možno aj preto mal takú pozitívnu odozvu v nemecky hovoriacich krajinách.“ Diela Jána Cikkera sa nielenže hrali vo vtedajšom Západnom aj Východnom Nemecku, v Rakúsku, Švajčiarsku, vo Švédsku, niektoré, konkrétne opera Mister Scrooge /1959/, na motívy Vianočnej poviedky Charlesa Dickensa, /odmietnutá na 1. zjazde slovenských skladateľov ako mystická, pre nový režim neprijateľná/, mala premiéru v Kasseli a operu Hra o láske a smrti na motívy hry Romaina Rollanda si u skladateľa objednal intendant Bavorskej štátnej opery v Mníchove /1969/.

Dva materinské jazyky

Ján Cikker sa s hudbou po prvýraz stretol doslova v kolíske. Ako sám spomínal, mal dva materinské jazyky. Prvý sa naučil od mamy, druhým bola pre neho ľudová pieseň. Mal pestútku, mladé dedinské dievča, ktoré údajne vedelo najmenej tisíc piesní a neustále spievalo. „A len čo prestala, ja som vraj žiadal spievať, spievať...“ Len o pár rokov neskôr sa už stretol aj s vážnou hudbou. Jeho matka Mária, rodená Psoťková /pochádzala z rodiny váženého pekárskeho majstra/, sa 16. júla 1910 vydala za gymnaziálneho profesora latinčiny a gréčtiny Františka Cikkera. Počas I. svetovej vojny, v r. 1915, keď mal malý Ján 4 roky, padol jeho otec pri obci Lipoviec na Ukrajine. Mladá vdova sa začala živiť ako učiteľka hudby. Na hodiny klavíra u nich doma si Ján Cikker spomínal takto: „Isté je, že k hudbe som priľnul skôr, ako som začal chodiť do školy. Keď môj otec padol v I. svetovej vojne, matka, dobrá klaviristka, urobila štátnicu zo spevu i z klavíra a doma učila privátne hru na klavíri a potom ešte na gymnáziu spev. Ja som sa hrával pod klavírom a počúval, a keď matka odišla, už som sedel na stoličke a hral som. A pamätám sa, že ako 5-ročný som na Vianoce prekvapil mamu hrou na klavíri a k tomu mojou vlastnou kompozíciou, opus č. 1.“ S operou sa po prvýraz stretol ako 13 ročný, počas návštevy u príbuzných v Budapešti a nikdy na tento zážitok nezabudol. Bolo to stretnutie s operou Richarda Wagnera Tanheuser.

Pokračovanie v budúcom čísle Listy 3

Umelec s láskavými očami

Ján Cikker (* 29. 7. 1911 – † 21. 12. 1989)

Šťastné roky v Prahe

„Vítězslav Novák bol vášnivý turista. Raz sa zrútil z Ostrého štítu, museli ho ošetriť v ktorejś nemocnici pod Tatrami, ukazoval nám, kde ho zošivali. Aj profesor Jaroslav Křička mal veľmi rád slovenské hory. Títo moji učители, ktorých som ctil a miloval, neboli len vážení umelci, ale aj ľudia. Kolkokrát povedal Vítězslav Novák, dnes sa mi nechce učiť, tak sme si išli sadnúť na Petřín. Posedeli sme polhodinu, nepovedali ani slovo a išli sme domov. Bolo to úžasné. Raz sme dokonca boli spolu aj na futbalovom zápase, Európsky pohár to bol a niečo sa na ihrisku stalo. Vítězslav Novák hybaj, zobral fľašu, z ktorej sme tam pili a hodil ju na trávnik. Ja, samozrejme, ako dobrý žiak, som nasledoval profesora...“

Aj takéto úsmevné spomienky mal Ján Cikker na študentské roky na pražskom konzervatóriu. Navštevoval ho v ro-

koch 1930 – 1936. Prijali ho do kompozičnej triedy Jaroslava Křičku, na dirigovanie k Pavlovi Dědečkovi. Po piatich rokoch konzervatória absolvoval ešte rok na kompozičnej Majstrovskej škole u Vítězslava Nováka a vzdelanie dokončil ročným štúdiom dirigovania vo Viedni. Počas pražských štúdií napísal Ján Cikker viacero vynikajúcich skladieb, ktoré sa stretli nielen s výborným hodnotením profesorov, ale aj s priaznivým ohlasom u obecnstva /napr. Sonatina op.12, č.1, Klavírne variácie, Suita pre husle a violu a ďalšie/. Praha 30-tych rokov minulého storočia bola pre začínajúceho skladateľa takmer nevyčerpatelným zdrojom pozoruhodných umeleckých zážitkov. Študenti navštevovali nie iba koncerty, ale často aj skúšky hudobníkov, dirigentov a spevákov. A to bola nezaplátiteľná škola. Priateľstvá s rovesníkmi a obdivovanými pedagógmi pretrvali po celý život. V neskoršom období sa Praha Cikkerovo-

Program akcií

Streda 9. 11. o 10.00

Regionální knihovna Teplice
Lípová 13, 415 01 Teplice

SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ ZVYKY A TRADÍCIE

Zábavné pásmo pre deti ZŠ v rámci Slovenských dní v Tepliciach, organizovaných regionálnou Obcou Slovákov v Tepliciach v spolupráci s DOMUS SM v ČR.

Prednášajú a moderujú: Helena Nosková a Ludmila Jirásková.
Vstup voľný.

Pondelok 14. 11. od 9.00 do 18.00

Magistrát hl. m. Prahy – budova Nové radnice
Velká zasedací síň / 1.patro
Mariánské náměstí 2, Praha 1

11. STRETNUTIE NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Poriada Magistrát hl. m. Prahy v spolupráci s DNM o.p.s. a ÚSD AV ČR, v.v.i.. Akcia sa koná pod záštitou radného hl. m. Prahy Mgr. Lukáša Kauckého. Bližšie informácie k programu: <http://www.praha.eu>; <http://www.dnm-praha.eu>

Pondelok 14. 11. o 19.00

Spoločenská sála
Dom národnostných menšín
Vocelova 3, Praha 2

Prezentácia knihy „Identita národnostných menšín a integrácia cudzinců strední a východní Evropy ve dvaceti letech svobody“, kde svoje miesto má aj kapitola o slovenskej menšine v ČR.
Vstup voľný.

Utorok 15. 11. od 9.00 do 15.00

Magistrát hl. m. Prahy – budova Nové radnice
Velká zasedací síň / 1.patro
Mariánské náměstí 2, Praha 1

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY A IDENTITA

III. medzinárodná vedecká konferencia „Národnostní menšiny a identita – National Minorities and Identity – „Národnostné menšiny, identita, tradície, vzdelávanie a integrácia cudzinců v evropském kontextu“, v rámci ktorej bude aj prezentovaná kniha Heleny Noskovej a Petra Bednaříka (eds.): „Národnostné menšiny, multikulturalita, vzdelávanie“ pre zahraničných účastníkov konferencie. Pripravil DOMUS SMv ČR a ÚSD AV ČR, v.v.i. Bližšie informácie k programu: <http://www.praha.eu>; <http://www.dnm-praha.eu>; <http://www.usd.cz>
Vstup voľný.

Pondelok 19. 12. o 18.00

Výstavná sála
Dom národnostných menšín
Vocelova 3, Praha 2

STROMY A LES V ZIME

Výstava a workshopy drevorezby, z tradície betlehemov. Pripravil DOMUS SM v ČR a Kulturní sdružení Němců. Vernisáž výstavy spojená s predvzdaním: 19. 12. 2011. Výstava potrvá do 31. 12. 2011.
Vstup voľný.

Pondelok 5. 12. od 9.00 do 12.00

Utorok 6. 12. od 9.00 do 12.00

Spoločenská sála a kaviareň
Dom národnostných menšín
Vocelova 3, Praha 2

ČERTOV MIKULÁŠ (5. 12.), ADVENT (6. 12.)

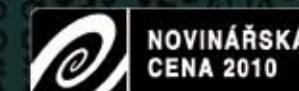
Predvianočné predstavenia pre deti a mládež MŠ a ZŠ spojené s krstom knihy KOLOTOČ ROZPRÁVOK. Pripravili: Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny, Klub slovenskej kultúry, DOMUS SM v ČR a SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST.
Vstup voľný.

LISTY Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva Slovensko-česká spoločnosť v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a s DOMUS SM v ČR. • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Šéfredaktor: PhDr. Radovan Čaplovič, tel.: 221 419 822; 608 766 658 • Redakcia: Mgr. Eva Wankeová, tel. 221 419 822; 732 504 464 • Redakčný kruh: Miroslav Brocko | Martin Guzi | Prof. PhDr. Jozef Leikert, PhD. | PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. | PhDr. Helena Nosková, CSc. • e-mail: listy SKCZ@gmail.com, rcaplovic@gmail.com • Distribúcia: Rozširuje Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry, DOMUS SM v ČR a Česká pošta, s. p. • Časopis Listy si môžete prečítať aj na webových stránkach: www.scspol.cz; www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • Jazyková úprava: Mgr. Eva Wankeová • Grafická úprava: Slepcoff Hraniczky Design s.r.o. • Tlač: TIGR, spol. s r. o. • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Slovensko-česká spoločnosť: MK ČR 6584 • ISSN 1213 – 0249 • Cena za jeden výtlačok je 30 Kč / 1,20 Euro | Ročné predplatné 120 Kč prijíma KSK na adrese redakcie • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia SČS, KSK a DOMUS SM v ČR

Oprava: V minulém čísle jsme v článku "Život nesmí být nuda" uvedli, že dcera M. Obradovičové, Nicoletta, studuje 2. rokem medicínu. Jedná se o střední školu.

NO COMMENT

vernisaž výstavy českých a slovenských novinářských karikatur pod záštitou ministra kultury Jiřího Bessera v rámci Měsíce české a slovenské kulturní vzájemnosti

26.10.2011 od 18:00

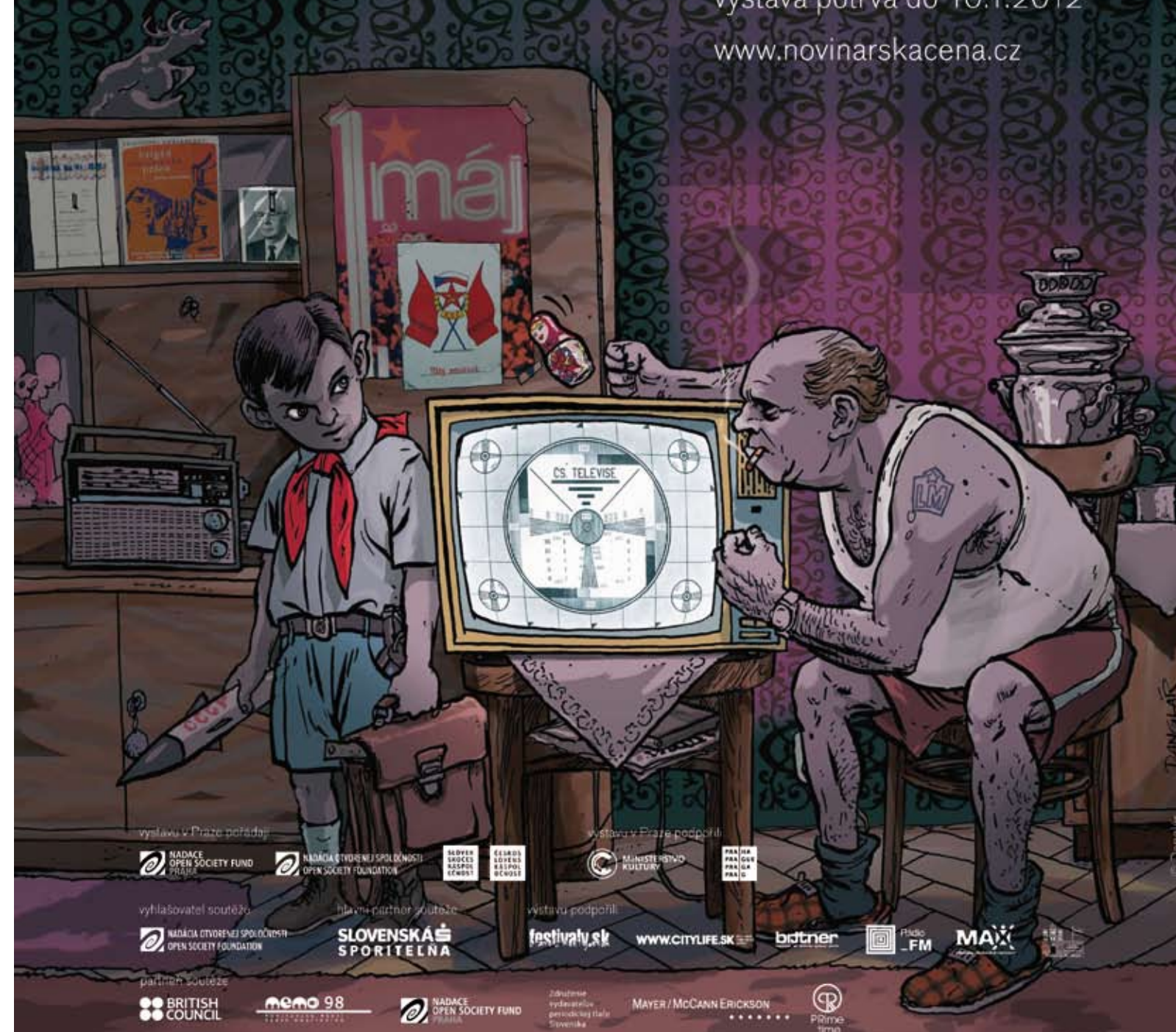
Týnská literární kavárna

Týnská 6, Praha 1

vstup volný

výstava potrvá do 10.1.2012

www.novinarskacena.cz

Pre press>Press>Lettershop>Distribuce

www.cprint.cz | www.cprint.sk | sales@cprint.cz

tláčiareň pre Česko a Slovensko